

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

**Завдання до самостійної роботи
з навчальної дисципліни
"ІСТОРІЯ ЕКОНОМІКИ
ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ"
для студентів напряму підготовки
6.030509 "Облік і аудит"
усіх форм навчання**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2016**

УДК 338(09)+330.8](07.034)

З-13

Затверджено на засіданні кафедри економічного аналізу.
Протокол № 10 від 05.04.2016 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач Г. Г. Сапрун

Завдання до самостійної роботи з навчальної дисципліни
З-13 "Історія економіки та економічної думки" для студентів напряму
підготовки 6.030509 "Облік і аудит" усіх форм навчання :
[Електронне видання] / уклад. Г. Г. Сапрун. – Харків : ХНЕУ
ім. С. Кузнеця, 2016. – 67 с.

Подано тестові запитання, завдання для обговорення, підготовки есе,
тез доповідей, наукових статей студентів, а також глосарій основних термі-
нів.

Рекомендовано для студентів напряму підготовки 6.030509 "Облік
і аудит" усіх форм навчання.

УДК 338(09)+330.8](07.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2016

Вступ

Історія економіки та економічної думки є нормативною дисципліною під час підготовки економістів. Основна її мета – формування теоретичних знань, умінь та практичних навичок у галузі економіки, визначення джерел зародження і розвитку сучасних економічних теорій. Вивчення сутності економічних систем і закономірностей їх розвитку, методів аналізу політико-правового, економічного, соціально-культурного середовища та інфраструктури економічної діяльності; формування знань про історичний розвиток господарств та економічної думки країн Європейської цивілізації для розуміння генези й закономірностей функціонування економічних систем.

Актуальність вивчення даної дисципліни значно зростає в умовах розвитку ринкової економіки в Україні. Слідкуючи за зміною форм господарського розвитку в їхній історичній послідовності, історія економіки дає змогу побачити, як здійснюються перетворення одних господарських форм в інші, в якому напрямі відбуваються ці зміни, яким тенденціям і закономірностям вони підпорядковуються. Тільки знання багатого історичного досвіду, різноманітних теорій і концепцій економічної науки допоможе сучасним економістам раціонально використовувати економічні ресурси країни, із багатьох можливих напрямів соціально-економічного розвитку вибрати той, що повною мірою реалізує національні інтереси і приведе до зростання рівня і якості життя українського народу. Важливим на цьому шляху є взаємодія історії економіки та економічної думки світу й України.

Самостійна робота є необхідним елементом успішного засвоєння навчального матеріалу будь-якої дисципліни. Завдання до самостійної роботи є складовою частиною методичного забезпечення навчальної дисципліни "Історія економіки та економічної думки" та складаються з переліку тестових завдань, завдань для самостійного опрацювання та підготовки до наукових дискусій та фіксованих виступів із приблизним планом дослідження та глосарію основних термінів.

1. Тестові завдання для самостійної роботи

1. Вкажіть віки, на які поділяється матеріальна культура первісного суспільства:

- а) кам'яний;
- б) мідний;
- в) мезоліт (середній кам'яний вік);
- г) неоліт (новий кам'яний вік);
- д) бронзовий;
- е) ранній залізний;
- є) золотий?

2. В якому періоді виник перший розподіл праці:

- а) кам'яний вік;
- б) бронзовий вік;
- в) залізний вік;
- г) енеоліт?

3. В якому періоді почало зароджуватись відтворююче господарство:

- а) мезоліт;
- б) неоліт;
- в) протонеоліт?

4. Другим великим суспільним розподілом праці називають:

- а) відособлення скотарства від землеробства;
- б) відособлення скотарства від ремесла;
- в) відособлення ремесла від землеробства;
- г) відособлення збирання від землеробства?

5. Якими рисами характеризується східне рабство:

- а) головна сфера економічного життя – сільське господарство;
- б) раби знаходилися у власності держави;
- в) головними джерелами рабства були війни, піратство;
- г) східне рабство не було класичним, у ньому перепліталися громадські й рабовласницькі елементи;
- д) рабів використовували у будівництві?

6. Як називалися грецькі рабовласницькі міста-держави:

- а) феод;
- б) колонат;
- в) Аттика;
- г) поліс?

7. Якій формі торгівлі Арістотель надавав перевагу:

- а) Т-Т;
- б) Т-Г-Т;
- в) Г-Т-Г?

8. Яке місто стало на чолі Ганзи:

- а) Кельн;
- б) Магдебург;
- в) Генуя;
- г) Любек;
- д) Аугсбург?

9. Яку назву мав торговельно-політичний союз північних міст:

- а) Ганза;
- б) Гільдія;
- в) Манор;
- г) Факторія;
- д) Шампур?

10. Назва феодалної вотчини в середньовічній Англії:

- а) марка;
- б) поліс;
- в) манор;
- г) серваж;
- д) сеньорія?

11. Який характер мало сільське господарство у період генезису феодалізму:

- а) товарний;
- б) товарно-грошовий;
- в) ринковий;
- г) натуральний?

12. Організаційно-виробничі центри селянського ремесла:

- а) замок сеньйора;
- б) село;
- в) господарства окремих селян.

13. У якому місті з'явилися перші банкіри:

- а) Лондон;
- б) Любек;
- в) Баре;
- г) Труа;
- д) Ломбардія?

14. Визначте джерела первісного нагромадження капіталу:

- а) державні борги;
- б) секуляризація церковних земель;
- в) колективна праця та общинна власність щодо знарядь праці та засобів виробництва;
- г) використання наслідків "революції цін";
- д) військове відтворення робочої сили;
- е) цехова система у виробництві;
- є) переважання натуральної ренти.

15. Що свідчило про те, що феодальне господарство вичерпало себе і людство вступило в індустріальну добу:

- а) товаризація сільського господарства;
- б) розклад цехового ладу;
- в) розвиток науково-технічного прогресу;
- г) зростання внутрішньої торгівлі;
- д) зростання зовнішньої торгівлі;
- е) утворення ринкових відносин?

16. Назвіть основну форму ремесла:

- а) цех;
- б) міст;
- в) гільдія;
- г) завод.

17. Для якої держави були характерні протофеодальні відносини – пекулій і колонат:

- а) Єгипет;
- б) Індія;
- в) Рим;
- г) Китай?

18. У який період розпочалася колонізація європейцями Північної Америки:

- а) X – XII ст.;
- б) XIV ст.;
- в) XVI ст.?

19. Яка революція зумовила кінець перехідного періоду і перемогу індустріального суспільства:

- а) Нідерландська буржуазна революція (1566 – 1609 рр.);
- б) Англійська буржуазна революція (1642 – 1649 рр.);

- в) перша буржуазна революція в США (1775 – 1782 рр.);
- г) друга буржуазна революція в США (1861 – 1865 рр.);
- д) Французька революція (1789 – 1794 рр.)?

20. Назвіть характерні ознаки монетарної політики:

- а) сприяння розвитку національної промисловості;
- б) низьке мито на імпорتنі товари;
- в) посилення видобутку золота та срібла;
- г) розвиток судноплавства;
- д) заборона вивезення грошей;
- е) обмеження імпорту.

21. Назвіть наслідки аграрного перевороту в Англії:

- а) розвиток промислового виробництва;
- б) зростання сільського населення;
- в) формування внутрішнього ринку;
- г) розвиток комунальних і міських фінансів.

22. Укажіть на причини, що викликали меркантилізм як економічну течію:

- а) товарно-грошові відносини витіснили натуральне господарство;
- б) нестача грошей в обігу;
- в) буржуазні революції;
- г) швидкий розвиток капіталів купців і ростовщиків.

23. Відмінності між раннім і пізнім меркантилізмом полягають у:

- а) трактуванні багатства держави;
- б) трактуванні предмета вивчення економічних явищ;
- в) трактуванні джерел торгового прибутку.

24. Предметом вивчення меркантилізму є:

- а) сфера обігу (споживання);
- б) сфера виробництва (пропозиція);
- в) сфера обігу і сфера виробництва одночасно.

25. Згідно з меркантилістською теорією джерелом багатства є:

- а) зростання закордонних інвестицій;
- б) перевищення імпорту над експортом;
- в) перевищення експорту над імпортом.

26. Що ознаменував собою промисловий переворот XIX ст.:

- а) перехід від аграрної до промислової цивілізації;
- б) прискорення економічного зростання;

- в) розвиток важкої промисловості;
- г) міжнародні міграційні процеси?

27. *Сукупність національних господарств як макроекономічних організацій, зв'язаних між собою міжнародними економічними відносинами в цілісну систему, визначається як:*

- а) міжнародний валютний ринок;
- б) цивілізація;
- в) регіональний економічний союз;
- г) світове господарство.

28. *У якій країні виникла система золотого стандарту або золотого монометалізму:*

- а) Голландії;
- б) Японії;
- в) Німеччині;
- г) Австрії;
- д) Великобританії?

29. *Коли сформувався світовий ринок:*

- а) друга половина XVII ст.;
- б) протягом XVIII ст.;
- в) перша половина XIX ст.?

30. *Скільки держав входило до "стерлінгового блоку":*

- а) три;
- б) дев'ять;
- в) дванадцять;
- г) двадцять;
- д) двадцять п'ять?

31. *Які з визначень вартості, даних А. Смітом, відповідають теорії трудової вартості:*

- а) вартість визначається витратами праці;
- б) мінова вартість визначається робочим часом;
- в) вартість створюється працею і природою;
- г) мінова вартість визначається заробітною платою;
- д) вартість визначається витратами виробництва?

32. *Яке з визначень заробітної плати належить А. Сміту:*

а) заробітна плата – це перетворена форма вартості робочої сили, як ціна цього специфічного товару;

- б) заробітна плата – це мінімум засобів існування робітника;
- в) заробітна плата – це плата за працю;
- г) заробітна плата – це ціна праці?

33. *Яке із визначень прибутку А. Сміта відповідає теорії трудової вартості:*

- а) прибуток – це відрахування – з продукту праці робітника;
- б) прибуток – це наслідок праці робітника поверх еквіваленту його заробітної плати;
- в) прибуток – це підприємницький дохід капіталіста;
- г) прибуток – це винагорода підприємця за ризик застосування капіталу?

34. *Які із положень А. Сміта про продуктивну працю є правильними:*

- а) праця продуктивна, якщо вона сплачується з капіталу;
- б) праця продуктивна, якщо вона приносить прибуток;
- в) праця із надання послуг не є продуктивною;
- г) праця продуктивна, якщо вона зайнята у всіх галузях народного господарства?

35. *Головне завдання політичної економії за Д. Рікардо:*

- а) вивчення потреб людини;
- б) аналіз обмеженості ресурсів;
- в) раціональний розподіл обмежених ресурсів;
- г) аналіз попиту і пропозиції.

36. *Чим визначається, за Д. Рікардо, мінова вартість товарів:*

- а) корисністю;
- б) споживчою вартістю товару;
- в) індивідуальними витратами праці;
- г) природними чинниками?

37. *Виберіть твердження Д. Рікардо, пов'язане з теорією грошей, що суперечить теорії трудової вартості:*

- а) за даної вартості грошей їх кількість в обороті залежить від суми товарних цін;
- б) вартість грошей визначається кількістю їх знаходження в обороті.

38. *Класичні доктрини відображенні у працях авторів Ж.-Б. Сея, Т. Мальтуса, Н. Сеніора, Ф. Бастіа, Дж. Мілля. Цих авторів відносять до представників класичної школи, тому що:*

- а) головними умовами зростання багатства суспільства є вільна конкуренція;

б) капіталізм, що побудований на приватній власності, не є прогресивним ладом;

в) тільки ринок визначає, скільки і чого необхідно виробляти;

г) держава повинна втручатися в ринкові відносини;

д) розподіл раціональний, коли частка вартості, отримана у вигляді доходів, відповідає витратам праці.

39. Представники англійської політичної економії початку XIX ст. Т. Мальтус, Дж. Мілль, Н. Сеніор:

а) спростовували класичне вчення;

б) доводити життєздатність механізму саморегулювання економіки капіталізму;

в) застосовували ідеї Д. Рікардо для аналізу економічних процесів капіталістичного суспільства;

г) виступали проти трудової теорії вартості.

40. Який висновок робить Дж. Мілль, застосовуючи ідеї Д. Рікардо для аналізу економічних процесів:

а) будь-яка праця є джерелом вартості;

б) капітал також є джерелом вартості, створює вартість;

в) заробітна плата є грошовим еквівалентом частини товару, створеної живою працею робітника;

г) низький рівень заробітної плати не залежить від швидкості зростання робочого населення?

41. Т. Мальтус у праці "Дослід про закон народонаселення" намагається обґрунтувати, що:

а) відтворення населення впливає на економічні процеси;

б) населення зростає в геометричній прогресії, а засоби існування – в арифметичній, а це неминуче призводить до погіршення становища найманих працівників;

в) у бідності люди винні самі, як результат зростання населення;

г) жорстка залежність суспільства від продовольчих ресурсів, вичерпність засобів існування є факторами, які стримують можливість вільного зростання населення.

42. Нормальному відтворенню за Т. Мальтусом працездатного, здорового населення, заважає:

а) нерівномірний розподіл майна;

б) панування капіталістичних виробничих відносин;

в) голод, епідемії і навіть війни;

г) закон спадної родючості ґрунтів.

43. Деякі вчені обстоювали можливість побудови суспільства ідеальної рівності за умови державного втручання у сферу розподілу суспільних доходів. Т. Мальтус вважав, що побудувати таке суспільство неможливо:

- а) унаслідок збільшення населення понад можливу пропозицію продуктів споживання;
- б) дії закону спадної родючості ґрунтів;
- в) панування капіталістичних виробничих відносин.
- г) втручання держави зруйнує основи демографічних процесів та саморегулювання економічних;

44. Назвіть наслідки НТР останньої третини ХІХ ст.:

- а) виникнення нових галузей промисловості (електротехніка, авіа-, автомобілебудування);
- б) формування внутрішнього ринку;
- в) формування світового господарства;
- г) розвиток залізничного транспорту;
- д) створення технічної бази для виникнення акціонерних товариств і монополій.

45. Що створює конкретна праця:

- а) вартість;
- б) споживчу вартість;
- в) додаткову вартість;
- г) прибуток;
- д) ренту;
- е) процент;
- є) корисність?

46. Ким створюється додаткова вартість:

- а) промисловим робітником;
- б) капіталістом;
- в) фермером;
- г) сільськогосподарським робітником;
- д) банкіром;
- е) підприємцем?

47. За рахунок яких факторів виробництва збільшується, за К. Марксом, капітал:

- а) засобів виробництва;
- б) предметів праці;
- в) робочої сили?

48. Що є, за К. Марксом, заробітною платою:

- а) ціна праці;
- б) грошове вираження вартості і ціни товару робоча сила;
- в) ціна робочої сили;
- г) вартість життєвих благ, необхідних для відтворення робочої сили найманого робітника;
- д) плата за працю?

49. Поділ капіталу на основний і обіговий поширюється на:

- а) грошовий;
- б) продуктивний капітал;
- в) товарний;
- г) позичковий;
- д) капітал обігу;
- е) немає правильної відповіді.

50. Назвіть конкретні форми вираження додаткової вартості:

- а) заробітна плата;
- б) прибуток;
- в) процент;
- г) земельна рента;
- д) весь національний дохід;
- е) торговий прибуток;
- є) немає правильної відповіді.

51. Основна політична ідея марксистського вчення про примат суспільного над особистим належала:

- а) К. Марксу;
- б) Сен-Сімону;
- в) П. Прудону;
- г) А. Сміту.

52. Маркс і його послідовники у своїх дослідженнях відштовхувались від:

- а) теорії факторів виробництва;
- б) трудової теорії вартості;
- в) теорії граничної корисності.

53. Марксизм запропонував власні методи вирішення проблем капіталістичного суспільства, що передбачали:

- а) еволюційний шлях побудови справедливого суспільства;
- б) тільки революційне перетворення, тільки соціальну революцію;
- в) революційний і еволюційний шляхи.

54. *Виберіть правильні терміни і поняття, які використовували маржиналісти:*

- а) гранична корисність;
- б) вартість;
- в) споживча вартість;
- г) цінність;
- д) товар;
- е) економічне благо;
- є) граничний прибуток;
- ж) граничні витрати.

55. *Назвіть математика-економіста, який перший встановив, що максимум прибутку досягається за умови рівності доходу і граничних витрат:*

- а) А. Курно;
- б) І. Тюнен;
- в) Г. Госен.

56. *Хто із вказаних вчених є родоначальником математичної школи в економічній науці:*

- а) А. Курно;
- б) І. Тюнен;
- в) Г. Госен;
- г) У. Джевонс;
- д) Л. Вальрас;
- е) В. Парето;
- є) А. Маршалл;
- ж) К. Менгер?

57. *На яких умовах побудована модель Вальраса "Система загальної економічної рівноваги":*

- а) ринок досконалої конкуренції;
- б) монополістичний ринок;
- в) незначна кількість покупців і продавців;
- г) значна кількість покупців і продавців;
- д) вільні ціни;
- е) монопольні ціни;
- є) ринок з участю держави;
- ж) ринок з участю профспілок?

58. Що, за В. Парето, повинна вивчати економічна наука:

- а) поведінку людини у виробництві;
- б) потреби людини у виробництві;
- в) обмеженість ресурсів;
- г) відношення між людьми у виробництві;
- д) функціональні зв'язки між економічними явищами у виробництві?

59. Назвіть вихідні принципи маржиналізму:

- а) вартість не зводиться тільки до витрат одного фактора (праці);
- б) вартість товару є похідною від його майбутнього використання;
- в) вартість товару народжується з використання у споживанні, а не з того, скільки було витрачено колись на його виробництво;
- г) вартість товару визначається витратами всіх факторів.

60. Покажіть, яке місце в концепціях австрійської школи посідає теорія "граничної корисності". Який зміст вони в неї вкладали:

- а) вартість (цінність) будь-якого блага визначається тією найменшою корисністю, яку має остання одиниця його запасу;
- б) цінність – це міркування суб'єктів господарювання про значення для них тих благ, які є в їхньому розпорядженні, тому поза їхньою свідомістю вона не існує;
- в) цінність блага залежить від його винятковості;
- г) цінність блага визначається цінністю витрат виробництва?

61. Австрійська школа дотримувалася думки про примат споживання. Як ви його розумієте:

- а) вихідним пунктом політичної економії є суб'єкт, індивідуум та його потреби;
- б) виробництво відіграє другорядну роль і тільки ускладнює господарську картину;
- в) обмеженість матеріальних благ;
- г) існує постійна суперечність між потребами людей і обмеженими запасами предметів для задоволення цих потреб?

62. Кембріджська економічна школа започаткувала новий напрям в економічній теорії – неокласичний. Назвіть його характерні риси:

- а) ідеалістичне відображення економічних процесів і явищ;
- б) поєднання елементів трудової теорії вартості і "теорії граничної корисності";
- в) визнання примату споживання над виробництвом;

- г) розроблення теорії ціни;
- д) запропонувала замість поняття "політична економія" поняття "економікс" і дала власне визначення цієї науки;
- е) використання як головного об'єкта дослідження не суспільного виробництва, а індивідуального господарства;
- є) ввела функціональний метод дослідження.

63. У центрі наукових пошуків Маршалла – ціна продукту. Дайте характеристику цій категорії:

- а) ціна продукту формується під впливом попиту на товар;
- б) ціна продукту визначається його корисністю;
- в) ціна товару залежить від витрат виробництва;
- г) ринкова ціна визначається пропозицією;
- д) середня ціна – це результат ціноутворення при перетинанні на ринку ціни попиту і пропозиції.

64. На формуванні суспільно-економічних поглядів Т. Степанова позначились праці західноєвропейських економістів:

- а) Томаса Мена;
- б) Антуана Монкрет'єна;
- в) Адама Сміта;
- г) Давіда Рікардо;
- д) Ж.-Б. Сея;
- е) Ф. Кене;
- є) Ж. Сісмонді.

65. У своїх наукових працях Т. Степанов аналізує такі питання:

- а) предмет політичної економії;
- б) історію пограбування селянства;
- в) джерела багатства;
- г) цінність, капітал, заробітна плата, прибуток;
- д) розвиток мануфактурного виробництва.

66. У своїх працях І. Вернадський головну увагу приділяє:

- а) критиці буржуазних відносин;
- б) критиці кріпосництва і всіх добуржуазних форм виробництва;
- в) аналізу концентрації капіталу і виробництва;
- г) розвитку великої земельної власності;
- д) захисту протекціонізму, втручання держави у приватну ініціативу.

67. М. Туган-Барановський став першовідкривачем:

- а) трудової теорії вартості;
- б) сучасної інвестиційної теорії циклів;

- в) теорії ринку криз;
- г) теорії реалізації.

68. Головною рушійною силою економічних активностей М. Туган-Барановський вважав:

- а) рух інвестицій;
- б) нагромадження суспільного капіталу;
- в) порушення пропозиційності застосування капіталу в різних сферах;
- г) характер капіталістичного виробництва.

69. У багатьох дослідженнях М. Туган-Барановський намагався переорієнтувати політекономію в Росії і в Україні:

- а) на позиції трудової теорії цінності;
- б) на позиції суб'єктивно-психологічної школи та неокласицизму;
- в) на позиції монетаризму.

70. Зв'язок між функцією корисності і рухом цін та грошових доходів вперше встановив:

- а) Дж. Хікс;
- б) В. Парето;
- в) Е. Слуцький;
- г) Р. Аллен.

71. На якій фазі економічного циклу виникла економічна криза 1929 – 1933 рр.:

- а) піднесення;
- б) перевиробництва;
- в) спаду?

72. Основні напрями "Нового курсу" президента Ф. Рузвельта:

- а) припинення обміну банкнотів на золото;
- б) вилучення золота з обігу;
- в) вільна торгівля;
- г) обмеження імпорту;
- д) соціальна політика;
- е) державний контроль над економікою країни;
- є) підвищення цін на сільськогосподарську продукцію.

73. Укажіть, яка економічна теорія була провідною в економічній політиці розвинених країн світу в 30 – 70-х рр. XX ст.:

- а) неокласична;
- б) кейнсіанська;
- в) марксистська;

- г) інституціональна;
- д) монетарна.

74. Назвіть основні причини появи головної праці Дж. Кейнса "Загальної теорії зайнятості, процента і грошей":

- а) реакція вченого на неокласичну школу й маржиналізм;
- б) зростання монополії;
- в) збільшення грошей в обігу;
- г) економічна криза 1929 – 1933 рр.;
- д) незгода з ідеями фритредерства А. Маршалла.

75. Виокремте головне в методі дослідження Кейнса:

- а) дослідження функціональних зв'язків процесу відтворення;
- б) аналіз економіки з погляду окремих економічних одиниць;
- в) умови процвітання окремої фірми як умови процвітання нації;
- г) аналіз сукупних народногосподарських величин, прагнення встановити причинно-наслідкові зв'язки, залежності й пропорції між ними.

76. Які причини, за Кейнсом, привели до великої депресії:

- а) високі ціни на товари;
- б) низькі ціни на товари;
- в) недостатній сукупний попит;
- г) обмеженість ресурсів;
- д) повна зайнятість;
- е) недоспоживання?

77. Які заходи, за Кейнсом, здатні вивести економіку з кризи:

- а) проведення поміркованої інфляції;
- б) підвищення граничної ефективності капітальних вкладень;
- в) зниження Центральним банком облікової ставки відсотка;
- г) активне втручання держави в економіку;
- д) зростання виробничого попиту;
- е) створення допоміжних робочих міст?

78. Кейнсіанський мультиплікатор визначається:

- а) добуток приросту доходу і приросту інвестицій;
- б) відношення приросту інвестицій до приросту доходу;
- в) відношення приросту доходу до приросту інвестицій.

79. Покажіть значення теорії Кейнса як вихідної бази розвитку теорії макроекономічної динаміки:

- а) він висуває на перший план проблеми реалізації або "ефективного попиту";
- б) запроваджує макроекономічний метод дослідження;

- в) він поєднав економічну теорію та економічну спробу одне ціле;
- г) був прихильником встановлення вільних ринкових цін.

80. *Рушійною силою розвитку економічної системи згідно з теорією Й. Шумпетера є:*

- а) попит і пропозиція;
- б) підприємець – новатор;
- в) технічний прогрес;
- г) цінова конкуренція.

81. *Неокласична доктрина економічного зростання формувалась на базі:*

- а) теорії граничної корисності;
- б) теорії факторів виробництва;
- в) теорії монополістичної конкуренції Е. Чемберлена;
- г) концепції виробничої функції;
- д) регулювання сукупного попиту.

82. *Неолібералізм як напрям в економічній теорії – це:*

- а) економічна течія, що поєднує економічну теорію та економічну політику;
- б) напрям в економічній теорії, що відстоює принцип невтручання держави в економіку;
- в) напрям в економічній думці, який відстоює думку про необхідність планомірного регулювання економіки в загальнонаціональних масштабах;
- г) напрям в економічній теорії, що базується на неокласичній методології і захищає принципи саморегулювання економіки, вільної конкуренції та економічної свободи.

83. *Для Валтера Ойкена (основоположника неоліберального напрямку німецької економічної теорії) "ідеальним типом" господарських систем була:*

- а) центрально-керована система;
- б) вільне ринкове господарство;
- в) традиційна економіка;
- г) змішана економічна система.

84. *Відомий німецький теоретик неолібералізму А. Мюллер-Армак уперше сформулював ідею створення "соціально-ринкової" економіки. Що це за економіка:*

- а) це ринкове господарство, в основі якого є приватна власність та егоїстичний інтерес окремого виробника, якому протистоїть споживач;

б) це економічна система, в межах котрої "принцип свободи ринку поєднується з принципом соціальної рівності;

в) соціально-ринкове господарство є свідомий синтез, коли створюване ринковим господарством багатство розподіляється під контролем держави?

85. Охарактеризуйте структурні зрушення у світовому господарстві у другій половині ХХ ст.:

а) найбільший розвиток промисловості;

б) зменшення сільського господарства;

в) зменшення будівництва;

г) зменшення транспорту;

д) збільшення торгівлі.

86. Назвіть етапи міждержавних інтеграційних процесів:

а) зона вільної торгівлі;

б) митні спілки;

в) спільний ринок;

г) економічна спілка;

д) повна інтеграція, що передбачає здійснення єдиної економічної політики;

є) фінансова спілка.

87. Назвіть причини виникнення інституціоналізму:

а) концентрація виробництва;

б) централізація капіталу;

в) різка диференціація в прибутках домогосподарства;

г) загострення соціальних протиріч.

88. Які завдання ставили перед собою неоінституціоналісти:

а) довести нездатність капіталістів подолати внутрішні протиріччя;

б) виявити збитки, нанесені монополістичним капіталом;

в) розробити заходи реформування капіталізму;

г) розробити концепцію захисту середнього класу;

д) довести необхідність державного регулювання економіки.

89. Що, на думку інституціоналістів, належить до інститутів, які рухають суспільний розвиток.

а) сім'я;

б) держава;

в) профспілки;

г) конкуренція;

д) монополії?

90. *Хто із представників інституціоналізму розробив психологічний напрямок розвитку:*

- а) Дж. Робінсон;
- б) Г. Мюрдаль;
- в) Дж. Б'юкенен;
- г) Дж. Гелбрейт;
- д) Дж. Коммонс;
- є) У. Мітчелл;
- ж) Т. Веблен;
- з) А. Ноув?

91. *Виберіть категорії, якими оперував Дж. Коммонс:*

- а) криза;
- б) діловий цикл;
- в) правові норми;
- г) батьківські почуття;
- д) допитливість;
- е) індустрія;
- є) юридичні відносини;
- ж) соціальний конфлікт;
- з) титул власності;
- и) адміністративний капіталізм;
- і) кон'юнктура;
- ї) гармонія інтересів;
- й) угоди;
- к) великі ділові цикли;
- л) колективні інститути.

92. *Хто із представників інституціоналізму відстоював необхідність державного регулювання економіки:*

- а) Т. Веблен;
- б) Дж. Коммонс;
- в) У. Мітчелл;
- г) немає правильної відповіді?

93. *Що вважає Т. Веблен пороком капіталізму:*

- а) недосконалість юридичних форм;
- б) нечесну конкуренцію;
- в) недосконалість операцій продажу цінних паперів;
- г) відсутність системи державного страхування від безробіття;
- д) протиріччя між індустрією і бізнесом?

94. Предметом економічного аналізу інституціоналізм вважає:

- а) сферу виробництва;
- б) сферу виробництва й обігу;
- в) економічні й неекономічні чинники.

95. У результаті рекомендованих реформ Т. Веблен пророкує:

- а) збереження пріоритетної системи;
- б) перехід до індустріальної системи;
- в) перехід до соціальної суспільства.

96. В основу аналізу ринкової економіки Дж. Коммонс бере:

- а) психологічні біологічні чинники;
- б) юридичні, правові норми;
- в) дію колективних інститутів: сім'я, профспілки, держава, виробничі корпорації тощо;
- г) залежність між цінами і кількістю грошей в обігу?

97. Вихідною економічною категорією Дж. Коммонс оголошує:

- а) вартість товару;
- б) ринкову ціну;
- в) юридичне поняття угоди;
- г) споживну вартість товару.

98. Згідно з теорією Дж. Коммонса всі суспільні конфлікти, всі суперечності можна вирішити:

- а) мирним врегулюванням конфліктів;
- б) методами фінансового примусу;
- в) революційним шляхом.

99. Виберіть із наведеного списку терміни, поняття і визначення, які характеризують "змішану економіку":

- а) революційний перехід до соціалізму;
- б) поступове реформування відносин власності;
- в) директивне планування, державний контроль за цінами, рівнем доходів, суспільні фонди споживання;
- г) комунітаризм та конкуренція;
- д) індивідуалізм та конкуренція;
- е) розвиток демократичних форм контролю за виробництвом з боку його суб'єктів та держави;
- є) вільне ціноутворення;
- ж) перерозподіл державою національного доходу на користь соціальної сфери.

100. Шведська модель "змішаної економіки" передбачала:

- а) націоналізацію власності;
- б) досягнення повної економічної демократії;
- в) збільшення обсягів суспільного виробництва;
- г) державне, індикативне планування;
- д) забезпечення повної зайнятості;
- е) контроль над економічною владою;
- є) справедливий розподіл і забезпечення соціальної рівності.

101. Де відбувся 1-й Всеукраїнський з'їзд Рад, що завершився проголошенням України радянською республікою:

- а) Київ;
- б) Мінськ;
- в) Полтава;
- г) Харків;
- д) Москва?

102. Назвіть форми кооперації, що існували в Україні в 20-ті роки ХХ ст.:

- а) споживча;
- б) сільськогосподарська;
- в) кустарно-промислова.

103. Назвіть основну причину голодомору в Україні в 1923 – 1933 рр.:

- а) продрозкладка;
- б) суцільна колективізація;
- в) індустріалізація;
- г) НЕП.

104. Назвіть причини, що зумовили кризовий стан у сільському господарстві України в 90-ті роки ХХ ст.:

- а) безгосподарність;
- б) інфляція;
- в) відсутність комбікормів;
- г) відсутність власника.

105. Виберіть терміни, поняття і визначення, які характеризують учення представників радянської школи політичної економії:

- а) суспільні фонди споживання;
- б) саморегулювання економіки;
- в) три фактори виробництва;

- г) індивідуалізм та конкуренція;
- д) об'єкт дослідження, що обмежується матеріальною сферою виробництва;
- е) метод національних рахунків, що базується на міновій концепції;
- є) балансовий метод, що базується на концепції трудових витрат;
- ж) об'єктивна природа економічних законів;
- з) основною умовою економічної рівноваги є планування народно-господарського розвитку;
- и) основною умовою становлення соціалізму є встановлення суспільної власності на засоби виробництва;
- і) вимірювання вартості через показники витрат чинників виробництва;
- ї) невтручання держави як запорука ефективної дії механізмів саморегулювання.

106. Проблеми теоретичних дискусій 20 – 30-х років ХХ ст.:

- а) аграрні;
- б) демографічні;
- в) госпрозрахунку;
- г) світового ринку;
- д) методологічні й загальнотеоретичні;
- е) кредиту і грошового обігу;
- є) поліпшення матеріального становища населення;
- ж) екологічні;
- з) відтворення, планування.

107. Криву А. Лаффера використовують для доведення основних положень:

- а) теорії "економіки пропозиції";
- б) кейнсіанської теорії;
- в) монетаризму;
- г) теорії "раціональних очікувань";
- д) теорії "попиту та пропозиції";
- е) усі відповіді неправильні.

108. Назвіть, які з функцій виконує Національний Банк України:

- а) емісія грошей;
- б) стабільність грошової одиниці;
- в) видача кредитів фізичним особам;
- г) встановлення резервних ставок;
- д) регулювання валютних курсів.

109. Назвіть форми власності, гарантовані Законом України про власність:

- а) державна;
- б) індивідуальна;
- в) приватна;
- г) кооперативна;
- д) колективна.

2. Завдання для самостійного опрацювання, підготовки до наукових дискусій та фіксованих виступів

1. Значення історії економіки та економічної думки в дослідженні економічних проблем сучасності.
2. Матеріальна культура стародавніх цивілізацій.
3. Розвиток зовнішньої торгівлі у країнах Стародавнього Сходу й Античної Греції.
4. Розвиток товарно-грошових відносин Античного Риму.
5. Економічна думка Античного світу.
6. Економічна раціональність цехового ладу середньовічного ремесла.
7. Господарський розвиток Західної Європи від античності до Середньовіччя.
8. Характер європейської торгівлі в Середні віки, її головні шляхи і райони.
9. Особливості мануфактурного періоду в розвитку промисловості у країнах Західної Європи, США.
10. Землеволодіння на правобережних і західноукраїнських землях у XVII – XVIII ст. Економічна система Запорізької Січі.
11. Розвиток міст Західної Європи у XI – XV ст.
12. Економічна думка Європи в епоху Середньовіччя.
13. Етапи розвитку та історичне значення меркантилізму.
14. Розклад феодалізму і становлення індустріального суспільства.
15. Генеза індустріального суспільства у країнах Західної Європи (XVI – XVIII ст.).

16. Сутність промислового перевороту. Особливості його у Великобританії, Німеччині, Австрії та США (XVIII – XIX ст.).
17. Особливості індустріалізації в США, Великобританії, Німеччині та Австрії.
18. Розвиток сільського господарства США, Японії та європейських країн у XVIII – XIX ст.
19. Міжнародні економічні відносини у XIX ст.
20. Виникнення і характерні особливості класичної політичної економії.
21. Економічна теорія фізіократів у Франції.
22. Еволюція класичної політичної економії в першій половині XIX ст.
23. Сутність та основні етапи промислового перевороту в Україні (XIX – XX ст.).
24. Роль України в системі світового ринку (XIX – поч. XX ст.).
25. Аграрні реформи й розвиток сільського господарства України у другій половині XIX – на початку XX ст.
26. Зародження і розвиток кооперативного руху в Україні.
27. Економіка України в 1914 – 1921 рр.
28. Розвиток в Україні ідей класичної політекономії.
29. Загальні умови й основні напрями розвитку економічної думки в Україні наприкінці XIX – початку XX ст.
30. Розвиток ідей маржиналізму в дослідженнях українських економістів.
31. Формування і розвиток історичної школи.
32. Світова економічна криза 1929 – 1933 рр. і економічний розвиток у 30-х роках XX ст.
33. Історичні передумови виникнення і сутність кейнсіанства.
34. Неокласичні теорії на початку XX ст.
35. Економічні наслідки другої світової війни.
36. Динаміка та структурні зміни світового господарського розвитку другої половини 40 – 90-х років XX ст.
37. Господарство України в міжвоєнний період.
38. Політика “воєнного комунізму” і НЕП в Україні.
39. Економіка Української РСР в часи індустріалізації.

Тема 1. Значення історії економіки та економічної думки в дослідженні економічних проблем сучасності

План

1. Предмет і значення історії економіки та економічної думки.
2. Місце історії економіки та економічної думки в системі наук.
3. Роль історико-економічного аналізу у формуванні економічної культури господарських кадрів.

Розглядаючи дану тему, важливо визначити пріоритети, основні завдання предмета історії економіки та економічної думки, показати його місце в системі економічних наук. Потрібно підкреслити зростання актуальності вивчення суспільних явищ в їх історичному аспекті. Показати зв'язок історії господарства і розвитку економічної думки з іншими науками (економічною теорією, соціологією, історією, економікою промисловості, іншими галузевими і функціональними економічними науками), а також охарактеризувати критерії періодизації історії економіки та економічної думки.

Тема 2. Матеріальна культура стародавніх цивілізацій

План

1. Характеристика основних етапів первісного суспільства.
2. Господарство і матеріальна культура стародавніх цивілізацій.
3. Економічна думка стародавнього Сходу.

У роботі необхідно дати загальну характеристику основних рис господарства первісного суспільства. Розкрити особливості економіки східного рабства, господарства Стародавньої Греції, Стародавнього Сходу (Стародавній Єгипет; державні утворення Межиріччя – Шумер, Ур, Вавилонське царство; Стародавня Індія; Китай та ін.). Назвати причини і наслідки колонізації Стародавньою Грецією нових земель, охарактеризувати відмінності античного і східного рабства, пояснити сутність колонату. Визначити і проаналізувати економічні причини занепаду стародавніх цивілізацій.

Виникнення економічної думки та її еволюція відбувалися паралельно зі становленням людського соціуму та розвитком економіки. Тому доцільно показати особливості формування економічної думки стародавнього світу на Сході, враховуючи відповідний спосіб виробництва азійського суспільства й античного суспільства.

Тема 3. Розвиток зовнішньої торгівлі у країнах Стародавнього Сходу і Античної Греції

План

1. Економічний розвиток країн Стародавнього Сходу й Античної Греції.

2. Характеристика розвитку зовнішньої торгівлі і товарно-грошових відносин.

У роботі треба охарактеризувати розвиток ремесла, сільського господарства, відносини власності на землю, відзначити роль і назвати джерела рабства. Назвати причини розвитку торгівлі, охарактеризувати її форми. Особливого значення слід приділити характеристиці розвитку зовнішньої торгівлі у країнах Стародавнього Сходу і Античній Греції, здійснення грошового обміну.

Важливим моментом є аналіз економічних причин занепаду античного рабовласницького суспільства.

Тема 4. Розвиток товарно-грошових відносин Античного Риму

План

1. Господарство та соціально-економічні відносини Стародавнього Риму.

2. Розвиток товарно-грошових відносин. Перетворення Риму у світовий центр грошових операцій.

3. Занепад Римської імперії.

Під час розгляду теми необхідно дати загальну характеристику господарського розвитку Античного Риму. Визначаючи провідну роль сільського господарства в економічному житті Стародавнього Риму, слід охарактеризувати відносини земельної власності.

Показуючи розвиток торгівлі, важливо відзначити існування досить розвинутої грошової системи Стародавнього Риму, основні причини розквіту Античного Риму, дати їм характеристику.

У III – IV ст. н. е. господарство Стародавнього Риму починає занепадати .

Слід проаналізувати причини і сутність кризи, її наслідки.

Тема 5. Економічна думка Античного Світу

План

1. Характеристика античного суспільства.
2. Дослідження закономірностей розвитку античного виробництва у Стародавній Греції.
3. Розвиток економічної думки у Стародавньому Римі.
4. Економічні ідеї раннього християнства.

Розглядаючи розвиток античної економічної думки, перш за все, слід звернути увагу на характерні риси античного суспільства, характеризувати розвиток землеробства і тваринництва, ремесла і торгівлі. Важливо показати, як склалися відносини власності, якою була система управління.

Виробництво у Стародавній Греції існувало у формі полісного господарства, його економічною основою була община. Розвиток приватної власності призвів до кризи полісного господарства, а розквіт економічного життя у Стародавній Греції супроводжувався внутрішніми суперечностями в полісі.

Саме у кризовій ситуації економічна думка у Стародавній Греції найбільше розвивалась. Велике значення тоді мали праці Ксенофонта, Платона, Арістотеля.

На основі їх ідей формується економічна наука. У другому питанні слід характеризувати їх економічні погляди.

Основними питаннями в економічній думці Стародавнього Риму було питання організації і управління рабської праці, а також відносин приватної власності. Ці проблеми аналізувалися у працях Катона Старшого, Варрона, Колумелі та ін. Аналіз економічних поглядів цих вчених слід розглянути у третьому питанні.

Розгляд четвертого питання слід почати з того, що криза робовласницького ладу в I ст. н. е., виникнення нової релігії – християнства, стало новою сторінкою у розвитку економічної думки. Християнство суттєво вплинуло на розвиток економічної думки, економічні проблеми, їх вирішення тісно перепліталось із релігією і нормами моралі та права. Найвідомішим християнським автором був Августин Блаженний, християнські погляди на вирішення економічних проблем викладені і в Новому Завіті Біблії.

Тема 6. Економічна раціональність цехового ладу середньовічного ремесла

План

1. Основні риси феодального господарства.
2. Характеристика цехового ладу середньовічного ремесла, його економічна доцільність.

Під час аналізу основних рис феодального господарства слід охарактеризувати відносини власності. Важливо визначити категорію "рен-та", розкрити її три форми (відробіткова, продуктова, грошова). Розглядаючи перше питання, слід докладно описати основні форми господарської діяльності: феодальна вотчина (французька сеньйорія), ремісничий цех, торгова гільдія.

Відзначаючи, що характерною рисою середньовічного ремесла була цехова організація, слід охарактеризувати особливості цехового ладу, проаналізувати основні причини й завдання виникнення, соціальну структуру ремісничого цеху. Особливу увагу слід приділити визначенню економічної ефективності цехів у XII – XV ст.

Тема 7. Господарський розвиток Західної Європи від Античності до Середньовіччя

План

1. Загальна характеристика господарства Європи в V – XV ст.
2. Характеристика соціальних та економічних відносин в епоху Середньовіччя.
3. Розвиток середньовічних міст і ремесел.

Характеризуючи особливості господарського розвитку країн Західної Європи від Античності до Середньовіччя, доцільно розглянути причини, що зумовили розвиток різноманітних форм землеволодіння, а також розкрити ці форми. Особливу увагу слід приділити особливостям становлення феодального господарства у країнах Західної Європи, аналізу загальних рис феодального господарства, назвати його основні виробничі форми. Характеризуючи ці процеси, слід розкрити особливості розвитку міст Західної Європи.

Тема 8. Характер європейської торгівлі в середні віки, її головні шляхи і райони

План

1. Характеристика основних причин, що сприяли розвитку торгівлі в XI – XV ст.
2. Інтенсивний розвиток торгівлі в Середні віки.
3. Розвиток банківської системи. Виникнення кредиту.

Характеризуючи основні причини, що сприяли розвитку торгівлі, слід відзначити роль процесу урбанізації і розквіту ремесел.

Основною метою роботи є характеристика європейської торгівлі в Середні віки, описання її головних шляхів і районів. Розвиток сухопутної торгівлі сприяв створенню торгових гільдій. Слід визначити їх роль у монополізації ринку. Великого значення у цей час набуло формування банківської системи, виникнення кредиту, утворення національних ринків.

Тема 9. Особливості мануфактурного періоду в розвитку промисловості в країнах Західної Європи, США

План

1. Значення Великих географічних відкриттів для господарства Західної Європи і США.
2. Основні фактори становлення індустріального суспільства у країнах Західної Європи в XVI ст.
3. Сутність і типи мануфактури. Характеристика мануфактурного періоду у країнах Західної Європи і США.

Визначаючи роль Великих географічних відкриттів в економічному становленні макроцивілізації, слід визначити економічні зв'язки між найвіддаленішими землями і народами різної матеріальної культури. Необхідно показати роль колоніальної системи у нагромадженні величезних багатств у країнах Західної Європи.

Аналізуючи чинники становлення індустріального суспільства (розвиток товарного господарства, посилення майнової і соціальної диференціації, формування великих капіталів, розвиток розширеного відтворення, перетворення феодалльної земельної власності на об'єкт купівлі-продажу, використання найманої праці), слід визначити значну роль

мануфактурного виробництва, основні його типи. Крім того, важливо охарактеризувати зрушення у сфері торгівлі, обігу, розподілу, формування ринкових відносин.

Тема 10. Землеволодіння на правобережних і західноукраїнських землях у XVII – XVIII ст. Економічна система Запорізької Січі

План

1. Характеристика змін в земельних відносинах в Українській гетьманській державі та Слобідській Україні протягом другої половини XVII – XVIII ст.

2. Форми землеволодіння на правобережних і західноукраїнських землях.

3. Соціально-економічні умови розвитку Запорізької Січі.

4. Актуальність розвитку ремесел і промислів, внутрішньої і зовнішньої торгівлі.

Аналізуючи проблеми даної теми, слід показати, які зміни відбулися в наслідок визвольної боротьби українців, по-перше, це стосується змін у землеволодінні та зміні становища селян. На процес цих змін впливала політика гетьманського уряду і російських царів.

Аграрний розвиток у Гетьманській і Слобідській Україні мав свої особливості, оскільки господарство розвивалося на основі фільварково-панщинної системи. Розглядаючи ці процеси, слід проаналізувати основні форми землеволодіння у цей час, їх особливості у різних регіонах.

Під час розгляду теми слід вказати значення Запорізької Січі для української державності, що сприяло розвитку її економіки, як розвивалося січове й індивідуальне господарство. Слід проаналізувати фактори, які обумовили ліквідацію Запорізької Січі у 1775 році, а також політику Росії у цьому питанні.

Тема 11. Розвиток міст Західної Європи у XI – XV ст., їх економічна роль

План

1. Причини виникнення середньовічних міст, особливості їх побудови.

2. Розвиток міст як осередків промисловості.

Розглядаючи перше питання, слід перш за все вказати, що утворення міст західної Європи визначалося суспільним прогресом, насамперед прогресом аграрного виробництва й обміну, розширенням торгівлі зі Сходом. Слід зазначити, що найбільш урбанізованими регіонами Західної Європи стали місцевості, де спостерігався стійкий прогрес сільського господарства або завершувались чи перетиналися великі торгові шляхи. Велике значення також мало відродження античних міст (Риму, Неаполя, Парижу, Генуї, Ліону, Лондону). Визначаючи необхідність виникнення міст, покажіть особливість їх побудови (розташування головних доріг, вулиць, ринків, площ).

Розвиток міст пов'язаний із розвитком ремесел, насамперед із текстильним виробництвом, виплавою і обробленням металів. Значного рівня досягло виробництво зброї і металевих обладунків, як наслідок – прискорено розвивалась металургія. Характерною рисою ремесла була цехова організація, тому в другому питанні слід дати характеристику цехів, їх соціально-економічної структури, визначити раціональність і прогресивне значення. Пояснити причини занепаду ремісництва і виникнення у XIV – XV ст. нової, вищої форми виробництва – мануфактури.

Тема 12. Економічна думка Європи в епоху Середньовіччя

План

1. Характеристика соціально-економічних відносин в епоху Середньовіччя.
2. Особливості економічної думки раннього і пізнього канонізму. Концепція Хоми Аквінського.
3. Єресі як напрям середньовічної економічної думки.
4. Зародження і розвиток утопічного соціалізму.

Європейське середньовіччя охоплює історичний період від розпаду Римської імперії у V ст. до буржуазних революцій XVI – XVIII ст. Розгляд цієї теми доцільно почати з характеристики соціальної структури суспільства того часу та загальної характеристики господарства. Слід зазначити особливості економічної думки на кожному етапі розвитку феодальних відносин. Так, економічна думка розвиненого феодалізму перебувала під впливом католицької церкви, а саме канонічної доктрини. Найвідомішим представником канонічної доктрини був Хома Аквінський. Свою концепцію він виклав у трактаті "Сума теології".

Одним із напрямів середньовічної економічної думки були єресі, які відображали відмінні від офіційної католицької церкви погляди. Єресі набули відображення в Реформації – процесу розколу католицької церкви й виникнення протестантизму.

У XVI – XVII ст. у період розкладу феодалізму і зародження капіталістичних відносин розвиваються соціалістичні утопії. Покажіть, що стало матеріальною причиною появи соціалістичних утопій, дайте характеристику їх основних ідей.

Тема 13. Етапи розвитку її історичне значення меркантилізму

План

1. Передумови виникнення і сутність меркантилізму.
2. Монетаристські економічні погляди раннього меркантилізму.
3. Теорії зрілого меркантилізму.
4. Історичне значення школи меркантилізму.

Розвиток продуктивних сил, поглиблення поділу праці, перехід до товарно-грошових відносин, нагромадження багатства у грошовій формі, швидкий розвиток міжнародної торгівлі створили потребу теоретичного обґрунтування економічної політики. Меркантилізм став першою економічною школою, яка мала багато послідовників. Існував протягом XVI – XVIII ст. і у своєму розвитку пройшов два етапи – раннього й зрілого меркантилізму.

Ранній меркантилізм – система монетаристських економічних поглядів, що ґрунтувалась на теорії грошового балансу. Представниками монетаризму були Гаспар Ск'яруффі, Бернардо Даванцатті, Вільям Стаффорд, Хуан Маріана.

Після епохи Великих географічних відкриттів економічні відносини між країнами радикально змінились, враховуючи нові економічні умови, представники школи меркантилізму висунули більш зрілу теорію – теорію активного торгового балансу. Розглядаючи третє питання слід, дати аналіз основних положень цієї теорії, охарактеризувати дослідження представників зрілого меркантилізму – Томаса Мена, Антуана Монкретьєна де Ваттевіля, Жан-Батіста Кольбера.

Меркантилісти внесли значний вклад у розвиток економічної думки. Це була перша спроба наукового аналізу господарської діяльності. У четвертому питанні доцільно визначити позитивні наслідки вчення,

історичну роль меркантилізму, а також показати обмеженість і недосконалість їхніх поглядів на економічну політику.

Тема 14. Розклад феодалізму й становлення індустріального суспільства

План

1. Основні чинники розкладу феодального господарства. Розвиток продуктивних сил.

2. Соціально-економічні передумови індустріального суспільства у країнах Західної Європи.

В історії світового господарства XVI – XVIII ст. вважаються періодом розкладу феодальних відносин і зародження в надрах феодального суспільства капіталістичного виробництва.

У країнах Західної Європи його початком стали зміни у сфері матеріального виробництва, в характері розвитку продуктивних сил, розширенні внутрішнього й зовнішнього ринків. В усіх основних галузях промислового виробництва відбулося удосконалення знарядь праці й технологій виробництва. У першому питанні слід охарактеризувати ці зміни в окремих галузях виробництва.

Перехід у промисловості й сільському господарстві до товарного виробництва сприяв розширенню зовнішньоекономічних зв'язків, внутрішнього ринку, удосконаленню грошового обігу, розвитку кредиту і банківської справи, змінам у свідомості суспільства.

Усі ці зміни сприяли становленню та розвитку капіталістичних відносин, формуванню основ індустріальної цивілізації.

Тема 15. Генеза індустріального суспільства у країнах Західної Європи (XVI – XVIII ст.)

План

1. Соціально-економічні передумови і наслідки буржуазних революцій у Нідерландах, Англії, Франції.

2. Колонізація Північної Америки. Війна за незалежність та утворення США.

Перше питання доцільно розглядати на прикладі окремих країн, підкреслюючи специфіку, аналізуючи конкретно-історичні особливості,

а також особливості економічного розвитку кожної країни, у відносинах власності.

Розвиток економіки Америки залежав від політики колоніалізму Англії, що гальмувала розвиток колоній. Війна за незалежність 1775 – 1783 рр. закінчилася перемогою північноамериканських колоній і проголошенням у 1776 р. нової незалежної держави – Сполучених Штатів Америки.

Війна одночасно була буржуазною революцією, що прискорила розвиток промисловості й торгівлі.

Тема 16. Сутність промислового перевороту. Особливості його у Великобританії, Німеччині, Австрії і США

План

1. Сутність і етапи промислового перевороту.
2. Характеристика промислового перевороту у провідних країнах світу.

Характеризуючи промисловий переворот, як світовий процес, а саме: перехід від ручного, ремісничо-мануфактурного до великого машинного фабрично-заводського виробництва, необхідно визначити його етапи.

Незважаючи на загальні закономірності, промисловий переворот специфічно здійснювався у різних країнах. Тому зрозуміти цей складний процес можливо під час аналізу особливостей його в провідних країнах Західної Європи і США. Підводячи підсумки, слід дати порівняльний аналіз промислового перевороту в цих країнах.

Тема 17. Особливості індустріалізації США, Німеччини, Великобританії

План

1. Прогрес науки, техніки і технології виробництва в останній третині XIX ст.
2. Економічне піднесення США і Німеччини.
3. Чинники промислового відставання Великобританії.

Після завершення промислового перевороту розвинуті країни світу вступили в добу індустріалізації. Вона характеризується структурними

зрушеннями в господарстві. На основі науково-технічної революції виникають нові галузі виробництва, модернізуються старі, відбувається концентрація виробництва та капітальні зміни в організації й управлінні виробництвом – виникають монополії, акціонерні товариства. У кінці XIX – на початку XX ст. завершується формування світового ринку, поглиблюється нерівномірність у розвитку окремих країн.

Розглядаючи друге питання слід показати бурхливий розвиток НТР в кінці XIX ст. у США, які вийшли на перше місце у світі за обсягом промислової продукції, дати характеристику політичних, соціальних, географічно-кліматичних, природних факторів, які сприяли цьому. Друге місце в світі й перше в Європі завдяки індустріалізації зайняла Німеччина. Проаналізуйте фактори, що обумовили цей процес.

У третьому питанні визначте основні причини відставання Великої Британії, де в останній третині XIX ст. почали знижуватися темпи промислового виробництва.

Тема 18. Розвиток сільського господарства США, Японії і європейських країн

План

1. Характеристика основних рис процесу індустріалізації світової економіки.

2. Аграрні реформи й розвиток сільського господарства у кінці XIX – на початку XX ст. у провідних країнах світу.

Характеристика розвитку сільського господарства ґрунтується на особливостях даного етапу в світовій економіці, на зрушеннях, які відбувалися в той час у провідних країнах світу.

Висвітлюючи друге питання слід зазначити, що аграрні реформи середини XIX ст. не змогли ліквідувати суперечності в сільському господарстві, по різному склалися економічні відносини в сільському господарстві США, Японії (селянство цієї країни складало 80 % населення), Франції і Німеччини.

Тема 19. Міжнародні економічні відносини у XIX ст.

План

1. Зміни у світовій економіці в кінці XIX – на початку XX ст.

2. Світовий ринок. Формування світового господарства.

Розгляд першого питання треба починати з аналізу наслідків процесу індустріалізації. Зовнішня торгівля набула світового характеру. Склалася система міжнародних економічних відносин як результат взаємодії всієї сукупності світових господарських зв'язків.

У першій половині XIX ст. сформувався світовий ринок. Формувалися світовий кредитний і валютний ринки. Масова міграція трудових ресурсів свідчила про виникнення міжнародного ринку праці. У другому питанні слід охарактеризувати фактори формування світового ринку, визначити роль міжнародного поділу праці, міжнародної торгівлі, міграції робочої сили як основних форм зовнішньоекономічної діяльності.

Тема 20. Виникнення і характері особливості класичної політичної економії

План

1. Історичні передумови виникнення класичної політекономії.
2. Економічні погляди Вільяма Петті.
3. Характеристика економічних ідей П'єра Буагільбера.
4. А. Сміт – систематизатор економічної науки.
5. Завершення системи політичної економії в творах Д. Рікардо.

XVII – XVIII ст. характеризуються розвитком у провідних країнах Європи ринкових економічних відносин. Формується нова економічної ідеології, яка теоретично узагальнила й пояснила ринкові процеси. Цю роль виконала класична політекономія, об'єктом якої стали матеріальне виробництво й закони економіки. Найбільший внесок у формування класичної школи зробили В. Петті, П. Буагільбер, Р. Кантільйон, Ф. Галіані. Аналізуючи економічні теорії цих вчених, важливо провести порівняльний аналіз їхніх економічних ідей.

Слід показати зародження класичних поглядів і їх розвиток в Англії, де ринкові відносини досягли найбільшої зрілості. Фундатором англійської класичної політекономії вважають А. Сміта, оскільки він вперше представив загальну основу економічної науки, здійснив глибокий теоретичний аналіз економічних явищ і процесів, створив логічну наукову систему. Центральною проблемою політекономії – це дослідження економічного розвитку нації, зростання її багатства. Тому його по праву вважають основоположником економічної науки.

Наприкінці XVIII ст. в економіці Англії (та інших країнах) відбувся промисловий переворот. Д. Рікардо вважають економістом епохи промислової революції. Він заклав базові принципи модельного методу в дослідженнях економічної теорії, головне завдання політекономії бачив у визначенні законів, які керують розподілом продукту між класами, сформулював теорію порівняльної переваги та ін.

Тема 21. Економічна теорія фізіократів у Франції

План

1. Розвиток ідей класичної політекономії фізіократами.
2. Економічне вчення Ф. Кене.
3. Теоретична доктрина А. Р. Ж. Тюрго.

Економічна теорія фізіократів становить новий етап у розвитку економічної думки. Школа фізіократів виникла як негативна реакція на меркантилізм, її представниками були Ф. Кене, А. Тюрго, В. Мірабо, В. де Гурне та ін. Засновником школи вважається Ф. Кене, який вперше в історії економічних учень зробив спробу охарактеризувати річний процес відтворення в цілому. В основі цього процесу лежить еквівалентний обмін, який Ф. Кене показав неспроможність ототожнення багатства з грошима, трактування обігу як джерела багатства. Фізіократи стверджували, що джерелом нових продуктів, додаткової вартості є не сфера обігу, а саме сфера виробництва. Проте історична обмеженість полягала в тому, що фізіократи вважали продуктивною тільки землеробську працю.

Теоретичні ідеї фізіократів на практиці намагався втілити в життя А. Тюрго (1727 – 1781), який з 1774 р. був міністром фінансів Людовіка XVI. Вчений підготував і здійснив низку буржуазних економічних реформ, що передбачали ліквідацію феодальних обмежень у торгівлі й виробництві, заборону податку із хлібної торгівлі тощо. Ці прогресивні перетворення спричинилися до незадоволення феодальної знаті і були скасовані. Це був крах не тільки реформи, а й фізіократії в цілому.

Тема 22. Еволюція класичної політичної економії в першій половині XIX ст.

План

1. Теорія народонаселення і економічні ідеї Т. Мальтуса.
2. Доктрини соціальних реформ і економічні погляди Дж. С. Мілля.

3. Теорії Ж.-Б. Сея і Ф. Бастіа.

Г. Кері – представник економічної думки 30-х років XIX ст. у США. Класична школа політичної економії, започаткована А. Смітом і Д. Рікардо, справила великий вплив на подальший розвиток економічної науки і формування економічної політики.

Класичні доктрини знайшли відображення у працях багатьох авторів, зокрема економістів нової хвилі Т. Мальтуса, Дж. Мілля, Д. МакКуллоха, Н. Сеніора. Цих авторів відносять до представників класичної школи тому, що в центрі їхньої уваги все ще залишаються проблеми економічного розвитку, зростання масштабів виробництва. Як і засновники класичної школи, вони вважали, що капіталізм, побудований на приватній власності й зіткненні інтересів економічних суб'єктів власників чинників виробництва, є прогресивним ладом; що головними умовами зростання багатства суспільства є вільна конкуренція і раціональний розподіл вартості; що тільки ринок визначає, скільки і чого необхідно виробляти, держава не повинна втручатися в ринкові відносини, бо це призведе до руйнування ринкових механізмів саморегулювання. Більшість ідей, сформульованих цими авторами, були розвитком класичної доктрини.

Представниками французької класичної економічної школи були Ж. Б. Сей і Ф. Бастіа. У 1828 – 1829 рр. Сей опублікував "Повний курс практичної політичної економії" в шести томах. Політична економія Сея в основному наслідувала ідеї А.Сміта, але Сей зробив більше, ніж просто популяризував класичне вчення, він збагатив це вчення власними ідеями. Ще одним представником французької класичної школи політекономії був Ф. Бастіа (1801 – 1850). Він стояв на індивідуалістичних позиціях, як Сміт, вірив, що прогрес суспільства пов'язаний із реалізацією свободи інтересів окремої людини, що приватні інтереси антагоністичні тільки зовні, а, по суті, вони солідарні: досить щоб кожний домагався здійснення власних інтересів, і він побачить, що сам того не бажаючи, буде слугою інтересів інших.

Засновниками ліберальної економічної теорії в США вважають Г. Кері (1793 – 1879), у працях якого капіталізм розглянуто як економічний устрій, що керується об'єктивними економічними законами і не потребує втручання держави.

Тема 23. Сутність і основні етапи промислового перевороту в Україні у XIX – на початку XX ст.

План

1. Сутність і етапи промислового перевороту у Східній Україні.
2. Промисловий розвиток західноукраїнських земель.

Характеризуючи промисловий переворот в Україні, слід визначити передумови, основні етапи, їх характеристику і наслідки промислового перевороту в Східній Україні, який мав свої суттєві особливості. Уряд Австро-Угорщини, а також іноземний капітал диктували однобокий розвиток західноукраїнських земель, розвиваючи видобувні й переробні галузі, а не виробництво готової продукції, що негативно впливало на промисловий переворот.

Тема 24. Роль України в системі світового ринку (XIX – початок XX ст.)

План

1. Сутність і фактори світового ринку. Розвиток міжнародних економічних відносин.
2. Роль України в системі світового ринку.

Слід визначити фактори формування, сутність світового ринку, характеризувати його основні риси. Показуючи розвиток міжнародних економічних відносин, зверніть увагу, що основою формування світового ринку став міжнародний поділ праці, тому важливо дати характеристику його форм, а також визначити форми світогосподарських зв'язків (міжнародна торгівля, міграція капіталу, міграція робочої сили, інтеграція, фінансово-кредитні відносини).

Тема 25. Аграрні реформи і розвиток сільського господарства у другій половині XIX – на початку XX ст.

План

1. Сільське господарство України в дореформений період.
2. Прогресивне значення і особливості столипінської реформи в Україні.
3. Розвиток капіталістичних відносин у сільському господарстві на західноукраїнських землях.

Розглядаючи тему, слід охарактеризувати зрушення, які мали місце в сільському господарстві та основні форми господарювання. Слід розкрити зміст аграрних реформ 1848 і 1861 рр., зробити їх порівняльний аналіз. Особливого аналізу потребує Столипінська реформа, яка мала велике прогресивне значення для розвитку сільського господарства в Україні, а також наслідки цієї реформи. Розвиток капіталістичних відносин у сільському господарстві мав місце і на західноукраїнських землях, але тут збереглося велике поміщицьке й церковне землеволодіння, селяни мали напівкріпосне положення. Для цього регіону характерне зростання еміграції, тому слід проаналізувати її причини і наслідки.

Тема 26. Зародження і розвиток кооперативного руху в Україні

План

1. Соціально-економічні умови зародження кооперативів.
2. Розвиток кооперативного руху в Східній Україні.
3. Види й напрями західноукраїнської кооперації.

Аналізуючи зародження і розвиток кооперації в Україні, перш за все слід з'ясувати, які причини цьому сприяли, які умови соціально-економічного розвитку на той час склалися в Україні, чим стала кооперація для економічно і соціально принижених верств населення. Основною метою роботи є характеристика розвитку споживчих кооперацій, артільного руху, кредитних товариств у Східній Україні й ролі торгової, кредитної та виробничої кооперації у створенні внутрішнього ринку для національних товаровиробників у Західній Україні.

Тема 27. Економіка України в 1924 – 1921 рр.

План

1. Вплив Першої світової війни на економіку України.
2. Сутність економічної політики урядів Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, ЗУНР.

Основною метою роботи є розгляд економічного становища України під впливом Першої світової війни. Тому в першому питанні покажіть руйнівний вплив світової війни на економіку України, характеризуйте її кризове становище.

Економічна і політична криза на початку 1917 р. призвела до краху російського самодержавства. Була створена Центральна Рада, яка ставила перед собою мету створення автономії України у складі Росії. Слід дати аналіз основних принципів її економічної політики, показати значення Третього універсалу. Банкрутство її економічної політики призвело до того, що Центральна Рада перестала існувати, а влада перейшла до Гетьманату (уряд гетьмана П. Скоропадського), який прагнув побудувати нову Українську державу на засадах приватної власності, розробив аграрне законодавство (напишіть, у чому полягає його сутність), відновлював старорежимні порядки в промисловості (яким чином?). Характеризуючи наслідки такої політики, слід визначити сутність економічної політики Директорії. Радикальні заходи в економічній політиці здійснила Західноукраїнська Народна Республіка, опишіть сутність її політики, поясніть чому ЗУНР зазнала краху.

Тема 28. Розвиток в Україні ідеї класичної політекономії

План

1. Ліберальний напрям української економічної думки на початку XIX ст.

2. Розвиток класичної політичної економії в Україні.

Розглядаючи питання теми, слід зазначити, що політична економія як наука набула розвитку в Україні на початку XIX ст. Однак теоретичні дослідження українських учених з'явилися тільки в 40-х роках XIX ст. Значний вплив на їх формування мала класична школа, а також західноєвропейські й російські соціалістичні ідеї, німецька "історична" школа, марксизм і маржиналізм.

Найбільш виражений в українській економічній думці був ліберальний напрям. Доцільно розглянути економічні й політичні погляди реформатора – Василя Карабіна, особливості аналізу дореформеної економіки України Дмитра Журавського. Українські економісти доводили неспроможність і непридатність феодальних господарських форм, реакційність кріпосництва, аргументували прогресивність капіталістичних методів господарювання, розкривали роль економічної теорії в реалізації цих процесів. Варто розглянути класичні ідеї Тихона Степанова, Івана Вернадського, Миколи Бунге (основоположника так званої київської економічної школи), Афіногена Антоновича. Аналіз економічних теорій вчених

дозволяє зробити висновок, що в Україні був сформований ліберальний і радикальний напрям економічної думки.

Тема 29. Загальні умови й основні напрями розвитку економічної думки в Україні наприкінці XIX – початку XX ст.

План

1. Українські громади як форма національного руху в Україні.
2. Революційне народництво в Україні.
3. Розвиток економічної думки в Галичині.
4. Марксистські економічні ідеї в Україні.

Економічна думка після реформи 1861 р. розвивалась під впливом конкретних історичних, політичних і господарських умов, європейської і російської економічної теорії. В Україні поширилися національні ідеї і націоналістична ідеологія. Організаційною формою національного руху стали так звані громади. Доцільно визначити способи їхньої діяльності. Особливе місце у громадському русі займали Михайло Драгоманов, Сергій Подолинський. Характеризуючи економічні й політичні погляди вчених, слід зробити порівняльний аналіз основних ідей, визначити роль і значення їх у формуванні світогляду українського суспільства.

Народники вірили в самотність соціально-економічного розвитку своєї країни, ідеалізували селянство як рушійну революційну силу. Проте український народницький рух мав свої особливості (визначте й проаналізуйте їх). У народництві виокремились дві течії – революційна і ліберальна. Охарактеризуйте економічні погляди представників кожної з них. Економічна думка України становила єдність як складова культури одного народу, але політична ситуація в Галичині мала особливості. Це зумовило радикальну спрямованість економічної думки, яка представлена плеядою видатних діячів, серед яких потрібно виокремити В. Навроцького, М. Павлика, О. Терлецького, І. Франка та ін.

Марксистські економічні ідеї в Україні розвивалися на основі соціалістичних теорій громадівців і народників. В Україні марксистська політ-економія почала поширюватись з 70 – 80-х років XIX ст. серед прихильників теорії трудової вартості та її логічного продовження – теорії додаткової вартості К. Маркса. Серед них варто назвати роботи С. Подолинського, Г. Цехановецького, М. Косовського, М. Зібера.

Тема 30. Передумови виникнення і методологічні принципи маржиналізму

План

1. Виникнення маржиналізму як економічної теорії.
2. Австрійська школа граничної корисності.
3. Кембріджська школа. Економічне вчення А. Маршалла.
4. Американська школа маржиналізму.

В останній третині XIX ст. в економічній теорії виникла нова течія – маржиналізм. Об'єктивна зумовленість її появи полягала в глибоких змінах, що сталися в цю добу в суспільно-економічному житті розвинутих країн Заходу під впливом науково-технічного прогресу, а саме: перехід економіки в монополістичну стадію розвитку, формування складних форм господарювання та взаємовідносин між виробником і споживачем, інтенсивний процес розширення ринку поза національні межі. Якісні зрушення, що мали місце в характері й структурі виробництва, методах управління економічною діяльністю на макро- та мікрорівнях, у сфері споживання, потребували переоцінювання багатьох теоретичних положень класичної школи. Цю функцію певною мірою виконав маржиналізм (граничний), що досить швидко набув широкого визнання у світовій науці. Основна його ідея – дослідження граничних економічних величин як взаємозв'язаних явищ економічної системи на різних рівнях – фірми, галузі, національної економіки. Такий підхід зробив можливим застосування нових методів аналізу, які дали змогу визначити граничні величини для характеристики змін, що відбуваються в економічному житті. Виникнення теорії граничних величин було визнано "маржинальною революцією" в економічній науці.

Найбільш вагомий внесок у розроблення ідей маржиналістів зробила австрійська школа політекономії, що сформувалась у 70-ті роки XIX ст. Її представляли К. Менгер, Ф. Візер, і Е. Бем-Баверк, її теоретичними принципами були суб'єктивний ідеалізм і теорія граничної корисності. Характерною методологічною особливістю австрійської школи було також використання як головного об'єкта дослідження індивідуального господарства, а не суспільного виробництва, визнання примату споживання над виробництвом.

Д. Б. Кларк – засновник американської школи маржиналізму. Головна відмінність його вчення полягає в аналізі проблем виробництва

і розподілу, який спирався на концепцію граничної продуктивності праці і капіталу. Тому цю школу часто називають "школою граничної продуктивності".

Тема 31. Розвиток ідей маржиналізму в дослідженнях українських економістів

План

1. Розвиток маржинальних досліджень в Україні.
2. Економічні погляди М. І. Туган-Барановського.
3. Р. Орлеанський і Е. Слуцький – представники маржиналізму і його математичного напрямку в Україні.

У 70 – 80-х роках XIX ст. українська політична економія починає сприймати ідеї маржиналізму. Наприкінці 90-х років, а особливо на початку XX ст., більшість українських дослідників схиляється до принципів неокласичної теорії, яка розвивалась на основі маржиналізму. Це пояснювалось тим, що класична школа переживала кризовий стан і намагалась знайти нові підходи до вирішення економічних проблем. У руслі цих процесів переглядалося багато положень класичної школи. За цих умов поширилася суб'єктивно-психологічна концепція, прихильниками якої стали М. Бунге, Д. Піхно, М. Туган-Барановський, Є. Слуцький та ін.

Розглядаючи друге питання важливо показати визначну роль вчення М. Туган-Барановського в розвитку маржинальних досліджень. Широкого визнання здобули його економічні теорії: психологічної цінності, економічних циклів, соціальна теорія розподілу, кон'юнктурна теорія грошей та ін.

Видатним українським економістом-математиком, який справив величезний вплив на розвиток сучасних економіко-математичних досліджень, був Є. Слуцький. Він написав низку праць у галузі математичних і математико-статистичних досліджень, вперше у світовій літературі поставив питання про необхідність формування особливої науки – праксеології, яка б розробляла принципи раціональної поведінки людей за різних умов. Ідеї Є. Слуцького з дещо модернізованим математичним апаратом широко використано в працях зарубіжних економістів Р. Аллена і Дж. Хікса, К. Ерроу та ін.

Тема 32. Формування і розвиток історичної школи

План

1. Передумови виникнення історичного напрямку економічної теорії.
2. Німецька національна політична економія.
3. Економічні дослідження нової історичної школи.

Теоретико-методологічними й ідеологічними передумовами появи теорій історичної школи в Німеччині стали давні традиції історико-філософських досліджень, формування історичної школи права; прикладний характер розвитку економічного знання, зорієнтованого на теорію і практику управління державою; зростання національної громадянської самосвідомості й поширення ідеології романтизму, що ґрунтувалася на прагненні до національної єдності та побудови сильної централізованої німецької держави. Історичний метод заперечує існування загальних закономірностей економічного розвитку і виділяє національні особливості. Цим пояснюється те, що історична школа обмежувалася описом конкретно-історичних форм економічного розвитку окремих країн. Її представники по-новому трактували предмет економічної науки як історію народного господарства.

Історична школа виникла в Німеччині і пройшла два етапи у своєму розвитку: "старої" історичної школи (40 – 60-ті роки XIX ст.) і "молодої" історичної школи ("перша хвиля" – 70 – 90-ті роки XIX ст. і "друга хвиля" – 90-ті роки XIX ст. – 30-ті роки XX ст.). Однак вона не стала виключно німецьким явищем і мала значний успіх в інших країнах.

"Стара" історична школа сприйняла основні принципи концепції "національної політичної економії" Ф. Ліста, сформувала альтернативні класичній політекономії методологічні положення. У цілому ідеалізувався прусський шлях розвитку ринкового господарства з його феодальними пережитками. Доцільно розглянути основні ідеї концепції В. Рошера, Б. Гільденбранда, К. Г. Кніса.

"Молода" історична школа "першої хвилі" включала дві течії: консервативну (очолював Г. Шмоллер) і буржуазно-ліберальну (очолював Л. Brentano). Характер методології і загальних висновків історичної школи виявлявся і у працях Карла Блюхера. Характерною особливістю "молодої" історичної школи є те, що методи економічних досліджень її представники широко використовували на практиці.

Тема 33. Світова економічна криза 1929 – 1933 рр. Економічний розвиток у 30-х роках ХХ ст.

План

1. Основні причини і сутність світової економічної кризи.
2. Особливі риси економічної кризи у провідних країнах світу.
3. Господарство розвинутих країн світу в 30-х роках ХХ ст.

Слід дати загальну характеристику циклічному спаду 1929 – 1933 рр. Описати основні причини, що полягали в надмонополізації економіки та відсутності контролю з боку держави за виробництвом. Промислова криза збіглася з аграрним перевиробництвом.

Характеризуючи кризові процеси у різних країнах, важливо проаналізувати різні засоби, що використовувалися урядами, щодо стабілізації економіки. Більш детального розгляду потребує політика Ф. Рузвельта "Новий курс".

Тема 34. Історичні передумови виникнення і сутність кейнсіанства

План

1. Історичні передумови виникнення кейнсіанства.
2. Теоретична система й економічна програма Дж. Кейнса.
3. Сучасне кейнсіанство. Некейнсіанські теорії економічного зростання.

Світова економічна криза зумовила виникнення нових проблем наукових досліджень, які не втратили актуальності й сьогодні. Значення економічного вчення Дж. М. Кейнса було дуже суттєвим, тому його характеризують як "революцію" в економічній науці. Значення теорії Дж. Кейнса визначається насамперед макроекономічною моделлю рівноваги і концепціями, пов'язаними з нею.

Розглядаючи питання контрольної роботи, важливо чітко описати теорію ефективного попиту, теорію мультиплікатора інвестицій і зайнятості, теорію процента. Велике значення для характеристики ринкової економіки має аналіз проблеми ціноутворення та інфляції, теорії заробітної плати.

Популярність теорії Кейнса пояснюється тим, що вона озброїла економічну науку новим теоретичним інструментарієм аналізу проблем ринкового відтворення, визнала, що ринкові відносини значно модифі-

кувалися, зростання ролі профспілок. Дж. Кейнс показав необхідність державного впливу на дію ринкового механізму. Основні положення кейнсіанської теорії залишаються актуальними й використовуються у економічній політиці. На підтвердження цього слід розглянути моделі рівноваги, зростання та циклу. Опишіть модель рівноваги товарного і грошового ринків Джона Гікса. Найвідомішими неокейнсіанськими моделями економічного зростання є моделі, які розробили О. Д. Домар і Р. Ф. Гаррод. Охарактеризуйте "криві Філіпса".

Тема 35. Неокласичні теорії на початку ХХ ст.

План

1. Неокласичний напрям на початку ХХ ст.
2. Неокласичні теорії економічного зростання.

Протягом ХХ ст. неокласичний напрям економічної думки помітно модифікувався. Основні постулати, розроблені маржиналістами, залишаються незмінними. Вони полягають у забезпеченні свободи підприємництва на конкурентній основі як умови підтримання економічної рівноваги. Модифікація цих уявлень полягає в тому, що визнається роль державного регулювання у забезпеченні економічної свободи. Важливе значення в розвитку неокласичної традиції мали дослідження Ф. І. Еджворта, І. Фішера, К. Векселя, Г. Касселя, Ф. Гайка, А. С. Пігу. У першому питанні слід розглянути особливості й основні риси їхніх теорій.

У повоєнний період особливого значення набули неокласичні теорії економічного зростання, які стали розвитком теорії граничної продуктивності капіталу й праці. Ці теорії розвивалися на основі критики кейнсіанської концепції економічного зростання. Розгляньте неокласичну модель зростання Дж. Міда, Р. Солоу, Е. Денісона. У сучасному макро-економічному аналізі найширшого застосування набули виробнича функція Кобба – Дугласа та її модифікація – функція Кобба – Дугласа – Тінбергена. Опишіть економічний зміст цих функцій.

Тема 36. Економічні наслідки Другої світової війни

План

1. Економіка провідних країн світу в роки Другої світової війни.
2. План Маршалла.
3. Особливості розвитку СРСР, Німеччини і Японії.

Розглядаючи економічний стан різних країн світу в роки Другої світової війни, перш за все, слід охарактеризувати його в Німеччині, СРСР, США, Франції, Японії, Англії.

Після Другої світової війни розпочалося відродження ринкових господарств розвинутих європейських країн. Програмою відбудови й розвитку Європи після Другої світової війни став план Маршалла. Слід розглянути його сутність, пояснити, чому СРСР та його союзники відмовилися від цього плану.

Тема 37. Динаміка й структурні зміни господарського розвитку 40 – 90-х років ХХ ст.

План

1. Характеристика соціально-економічного розвитку розвинених країн світу.

2. Роль науково-технічного прогресу в динаміці й структурних змінах господарства.

3. Сутність концепції постіндустріального суспільства.

Розглядаючи перше питання, слід зазначити, що в другій половині ХХ ст. економічно розвинені країни перейшли до якісно нового етапу економічного розвитку. Найбільш динамічно розвивалась провідна галузь господарства – промисловість. Виникли нові галузі (аерокосмічна, радіоелектронна та ін.). Сільське господарство перетворилось на індустріальну галузь. Характерною ознакою стала концентрація виробництва.

Структурні зрушення господарського розвитку значною мірою були обумовлені досягненнями науково-технічного прогресу. Показуючи, яким чином НТП впливав на економіку, слід визначити поняття науково-технічної революції і дати її характеристику.

Тема 38. Господарство України в міжвоєнний період

План

1. Економічна політика українських урядів доби Національно-визвольної революції в 1917 – 1919 рр.

2. Становлення і розвиток державного соціалізму в Україні.

Розгляд першого питання слід почати з характеристики руйнівного впливу на економіку України Першої світової війни, економічної і полі-

тичної кризи. Щоб краще зрозуміти особливості економічної політики в країні, доцільно охарактеризувати дії Центральної Ради (створена у березні 1917 р.), Гетьманату, Директорії, уряду Західно-Української Народної Республіки.

Створення УРСР означало перехід до розвитку державного соціалізму. Характеризуючи економічну політику радянської влади, слід зупинитися на поясненні її основних заходів (організація робітничого контролю, націоналізація банків, втілення в життя Декрету про землю, націоналізація промисловості й організація системи управління нею, введення державної монополії зовнішньої торгівлі). Становлення планової економіки розпочалося з процесів колективізації (розпочалась у 1928 р.) і централізованого планування.

Тема 39. Політика "воєнного комунізму" і НЕП в Україні

План

1. Соціально-економічні передумови й сутність політики "воєнного комунізму".

2. Причини переходу до нової економічної політики. Характеристика і значення НЕПу.

Визначаючи сутність політики "воєнного комунізму", поясніть, із якою метою Радянська влада ввела цю жорстку політику, що передбачала "продрозкладку" для чого організовувались комнези – комітети незаможних селян, які наслідки мала ця політика. Особливу увагу слід приділити продовольчій кризі, яка призвела до голодомору в Україні.

Розглядаючи друге питання, слід детально охарактеризувати складові непу, пояснити, які заходи він передбачав у сільському господарстві, промисловості, торгівлі, які мав наслідки і значення.

Тема 40. Економіка Української РСР у часи індустріалізації і колективізації

План

1. Основні джерела й сутність індустріалізації УРСР.

2. Колективізація сільського господарства в Україні.

3. Наслідки колективізації.

Під час аналізу джерел індустріалізації слід звернути увагу на націоналізацію промисловості, збільшення прямих і непрямих податків, використання трудового ентузіазму працівників і примусової праці політичних в'язнів, колективізацію сільського господарства, конфіскацію церковного і монастирського майна, прибутки від зовнішньої торгівлі та ін. Характеризуючи сутність індустріалізації в Україні, важливо підкреслити її особливі риси показати її наслідки. Одним з джерел індустріалізації мало стати село, для цього треба було провести колективізацію сільського господарства. Як проходила колективізація і "розкуркулення" в українських селах, чи чинило селянство протест до вступу в колгоспи?

Характеризуючи наслідки колективізації, особливу увагу слід приділити голодомору українського народу 1932 – 1933 рр.

3. Глосарій

Австрійська (Віденська) школа – це один із перших напрямів маржиналізму, що сформувався в 70 – 80-х роках XIX ст. Її засновник – К. Менгер. Із теоретичної спадщини школи найбільше значення має теорія граничної корисності, що визначає цінність блага його суб'єктивною граничною корисністю для ізольованого раціонального суб'єкта, який господарює. У 20 – 30-х роках XX ст. її спадкоємицею стала так звана молода (нова) австрійська школа.

Акція – це вид цінного паперу, який свідчить про участь власника (утримувача акцій) в капіталі акціонерного товариства, яке її випустило, дає йому право на отримання частини прибутку цього товариства у вигляді дивіденду. Акції мають номінальну й курсову (ринкову) ціну.

Алод – це форма феодалної земельної власності в Західній Європі, яка вільно відчувалася.

Американська школа – це напрям маржиналізму, що сформувався наприкінці XIX ст. Повне розроблення її концепції пов'язана з ім'ям Дж. Б. Кларка, який сформулював теорію граничної продуктивності чинників виробництва, закон спадної продуктивності, вчення про статику й динаміку економічної системи.

Анексія – це насильне приєднання (захоплення) чужої території.

Антитрестівське законодавство – це сукупність регулятивних заходів, спрямованих на обмеження монополізації виробництва, утворення монопольних структур і об'єднань.

Бенефіцій – це земельне володіння, яке дарувалося великим феодалом (королем) у довічне користування васалам за умови відбування військової або адміністративної служби.

Біметалізм – це грошова система, за якою роль загального еквівалента законодавчо закріплювалася за двома металами – золотом і сріблом.

Борона – це знаряддя для розпушування, вирівнювання та очищення ґрунту.

Васалітет – це у середньовіччі Європі система особистої залежності одних феодалів (васалів) від інших, могутніших феодалів (сеньйорів).

Вотчина – це комплекс феодалної земельної власності й пов'язаних із нею прав на феодално залежних селян.

Ганза – це торговий союз міст Балтійського і Північного морів на чолі з містом Любеком у XII – XVI ст.

Гільдія – це об'єднання купців у Середньовіччі в Західній Європі, яке захищало інтереси й цехові привілеї своїх членів.

Гарвардська школа – це один із напрямів інституціоналізму, який виник після Першої світової війни у Гарвардському університеті (США). Засновник – У. Мітчелл. Вона вивчала природу економічного циклу і проблеми прогнозування господарської кон'юнктури із застосуванням методів статистичного і математичного аналізу. Дослідження школи лягли в основу розвитку економетрики.

Двопілля – це система землеробства, за якої земля ділилася на дві рівні частини: тоді коли одна була під посівом, друга "відпочивала".

Інтенсивне господарство – це розвиток господарства, в якому зростання обсягів виробництва досягається за рахунок зростання продуктивності праці, кращого використання матеріалів, підвищення віддачі основних фондів тощо.

Інституціоналізм – це течія економічної думки, що сформувалася на межі XIX – XX ст. у США. Базується на позаекономічному тлумаченні сутності та рушійних сил економічного розвитку. Розглядає економіку як неврівноважену систему, всі основні структури якої зазнають постійних соціальних змін. Головною особливістю є дослідження всієї сукупності соціально-економічних факторів (психологія, біологія, право, родина, трудові колективи, профспілки, держава та ін.), названих інституціями. Автор терміну – У. Гамільтон.

Історична школа – панівний напрям економічної думки Німеччини середини XIX ст. Називається так завдяки історичному методу досліджень, відповідно до якого економічний розвиток не має загальних закономірностей, а мають місце лише специфічні особливості кожної окремої країни, тому заперечувалася необхідність абстрактних, теоретичних досліджень. Засновники – В. Рошер, Г. Гільденбрандт.

Кадастр – це перепис, економічне оцінювання й класифікація усіх земельних угідь. Картель – об'єднання підприємств однієї галузі виробництва, учасники якого зберігають власність на засоби виробництва і виготовлений продукт, виробничу й комерційну самостійність, домовляючись про частку кожного в загальному обсязі виробництва, ціни, ринки збуту, обмінюючись патентами на нову техніку.

Кейнсіанство – це один із провідних напрямів розвитку сучасної наукової думки, в основі якого лежить вчення англійського економіста Дж. М. Кейнса (основні положення сформульовані в 30-х роках XX ст.). Він переніс центр економічних досліджень у сферу макроекономіки, здійснивши переворот в економічній теорії. Основним у кейнсіанстві є забезпечення ефективного сукупного попиту за вирішальної ролі державного економічного регулювання. Кейнс розробив модель макроекономічного зростання і рівноваги, в якій вказав на основні фактори сукупного попиту: споживання, заощадження, інвестиції, державні витрати і державне регулювання чистого експорту. У загальній теорії зайнятості Кейнс пов'язав показники сукупного попиту і сукупних інвестицій із зайнятістю, досліджував дію мультиплікатора інвестицій і зайнятості, довівши, що від ефективного попиту, створеного новими інвестиціями, залежить рівень зайнятості та макроекономічна рівновага.

Кембриджська школа – це напрям економічної думки, що зародилася в маржиналізмі наприкінці XIX ст. З неї почався розвиток неокласичної теорії. Засновник – А. Маршалл. У рамках цієї школи розвивалися концепція ринкової рівноваги, теорії попиту, його еластичності й рівноважної ціни, формулювалися закони попиту та пропозиції. На перший план висувався аналіз функціональних залежностей ринкової економіки.

Класична політична економія – це основний напрям розвитку економічної теорії від XVII до середини XIX ст. Її засновниками вважаються У. Петті в Англії і П. Бугагільбер у Франції, але справжньою наукою вона стала тільки у дослідженнях А. Сміта, який і вважається її

основоположником. Класична політекономія починалася з рішучої критики меркантилізму. Формальною ознакою віднесення економічних теорій до цього широкого напрямку економічної думки став принцип вільного розвитку ринку і невтручання держави в економічне життя.

Колонат – це форма виробничих відносин між великими землевласником і виробником – колоном, поширена в Римській імперії.

Концерн – це об'єднання підприємств різних галузей промисловості, транспорту, торгівлі, банків, науково-дослідних та навчальних центрів тощо зі спільною власністю і єдиним фінансовим контролем, метою якого є здійснення спільної діяльності. Оперативне керівництво здійснює рада директорів.

Копігольдери – це категорія залежного селянства в середньовічній Англії, яка отримувала право на володіння земельною ділянкою, хоч і зі значними обмеженнями і з обов'язками виконувати великі повинності, на основі копії – виписки з протоколу маноріальної курії.

Кріпосне право – це система правових норм у Середньовіччі, що встановлювала залежність селянина від феодала і неповну власність останнього на селянина-кріпака.

Латифундія – це велике приватне земельне володіння, маєток.

"Легальний марксизм" – течія російської економічної думки у 90-х роках ХІХ ст., представники якої (С. Б. Струве, М. І. Туган-Барановський, С. Н. Булгаков) виступали з критикою як народництва, так і революційного марксизму. Вони намагались поєднати марксистську економічну теорію з вченням австрійської школи, виступали за повну свободу підприємницької діяльності й обмеження фіскальної ролі держави.

Магдебурзьке право – це система міського самоврядування в період Середньовіччя.

Манор – це феодалська вотчина в середньовічній Англії.

Мануфактура – це форма промислового виробництва, яка історично передувала машинній промисловості. Характеризується ручною ремісничою технікою і поділом праці.

Маржиналізм – це напрям економічної думки 70 – 90-х років ХІХ ст., що включає концепції австрійської, кембриджської й американської шкіл в економічній теорії. Для нього характерне застосування в економічному аналізі граничних (маржинальних) величин, принципів причинно-наслідкового (австрійська школа) і функціонального аналізів, суб'єктивний підхід до явищ і процесів економічного життя.

Марксизм – це напрям економічної теорії, що виник у 40 – 50-х роках у Німеччині, одержав назву від імені родоначальника К. Маркса. Належить до класичного напрямку. Центральне місце в економічному вченні марксизму займає теорія додаткової вартості, що ґрунтується на теорії трудової вартості товару. Усі марксистські економічні теорії – розподілу доходів, капіталу, грошей, відтворення, заробітної плати, прибутку, відсотка, ренти – розглядається з погляду існування додаткової вартості – експлуатації найманої праці.

Математична школа – це одна з основних течій маржиналізму. Сформувалася у 80-х роках XIX ст. у теоріях Л. Вальраса, У. Джевонса, Ф. Еджуорта, В. Парето. Ці теорії поєднує широке застосування математичних методів в обґрунтуванні теорій граничної корисності й загальної економічної рівноваги. Для обґрунтування ординалістської версії граничної корисності економісти-математики застосували в економічних дослідженнях криві байдужості й бюджетні обмеження, розробили економічні індекси.

Меркантилізм – це перша економічна школа, виникла наприкінці XV ст. в Італії, Франції, Англії, Іспанії й існувала до XVIII ст. Представники цієї школи поєднували загальні уявлення про багатство, що отожднювалося з металевими (золотими і срібними) грошима, його джерелом, яким вважався обмін товарів, перш за все, зовнішня торгівля, засіб нагромадження багатства.

Метрополія – це держава, яка володіє колоніями, центр колоніальної імперії.

Монополія – це форма організації виробництва, що передбачає об'єднання підприємств, які виробляють продукцію певного виду, виникає на основі високого рівня концентрації виробництва й капіталу з метою встановлення контролю над ринком для обмеження конкуренції та отримання високих (монопольних) прибутків.

Натуральне господарство – це господарство, що задовольняє свої потреби виключно за рахунок власного виробництва.

Національне багатство – сума наявних у розпорядженні суспільства матеріальних і духовних благ, нагромаджених ним протягом усього історичного періоду виробничої діяльності.

Неоінституціоналізм – це різновид сучасного інституціоналізму, який досліджує вплив такого чинника, як трансакційні витрати (витрати з укладення договорів) на економічний розвиток. Лідером є Р. Коуз. Виник у 60 – 70-х роках XX ст.

Неокейнсіанство – це сучасна модифікація кейнсіанства, яка досліджує умови досягнення економічної рівноваги за стабільного економічного зростання, спираючись на кейнсіанську методологію. Представники напряму доповнили вчення Дж. Кейнса теорією акселератора і моделями економічного зростання. Виникло у 60 – 70-х роках ХХ ст.

Неокласична теорія – це виникла на основі маржиналізму. Базується на уявленні, що конкурентний ринковий механізм здатний стихійно й об'єктивно, без помітного державного втручання регулювати ринкову економіку, тобто сповідувати економічний лібералізм. Засновниками вважаються А. Маршалл, Дж. Б. Кларк, В. Парето. Сформувалася у 90-х роках ХІХ ст.

"Неокласичний синтез" – це сучасна економічна концепція, що прагне поєднати неокласичну теорію і кейнсіанство. Це концепція загальної економічної рівноваги, яку запропонував американський економіст П. А. Самуельсон. Вважав, що неокласична теорія є окремим випадком кейнсіанської теорії – за умови повної зайнятості.

Неолібералізм – це одна з основних течій сучасної економічної теорії, що прагне обґрунтувати необхідність поєднання принципів вільного ринкового підприємництва з обмеженим державним регулюванням економіки і створення соціального ринкового господарства – економічного порядку, в якому поєднується ринковий механізм ціноутворення з державним економічним регулюванням і соціальним захистом населення.

Неолітична революція – це процес переходу від присвоювальних до відтворювальних форм господарювання, який супроводжувався появою додаткового продукту, підвищенням життєвого рівня населення, зростанням його чисельності й створенням передумов для виникнення держав.

Нова класична економічна теорія – це новітній варіант неокласичної теорії, один із напрямів сучасного економічного лібералізму. Охоплює сучасний монетаризм, а також концепції природного рівня безробіття (теорії очікувань) і "економіки пропозиції", що сформувалися у 80 – 90-х роках ХХ ст. Вона виступає проти неокейнсіанства з його рецептами широкого державного втручання в економічні процеси.

Нова (молода) історична школа – це течія економічної думки Німеччини, що виникла у 70 – 80-х роках ХІХ ст. Спадкоємиця старої історичної школи. Як і концепція старої школи, концепція нової історич-

ної школи заперечувала необхідність теоретичного (абстрактного аналізу і прагнула підмінити політичну економію економічною історією. Її представники з критичних позицій розглядали концепції марксистської політекономії, неокласичної теорії і кейнсіанства.

План Маршалла – це програма відбудови і розвитку Європи після Другої світової війни шляхом надання їй економічної допомоги з боку США.

Постіндустріальне суспільство – це нова стадія суспільного розвитку, яка приходить на зміну індустріальній добі. Головним виробничим ресурсом стає знання, інтелект. Метою є не кількість вироблених благ, а їхня якість, провідною соціальною групою суспільства стають представники інтелектуальних професій, практики нових наукомістких технологій та інформаційних послуг.

Посткейнсіанство – це варіант неокейнсіанства 60 – 90-х років ХХ ст. Основна проблема досліджень – досягнення динамічної економічної рівноваги в умовах повної зайнятості з аналізом взаємозв'язку зайнятості, інфляції й заробітної плати. Це набуло втілення у побудові так званих кривих Філіпса.

Промисловий переворот – це перехід від ручного, ремісничо-мануфактурного до великого машинного фабрично-заводського виробництва, впровадження у виробництво і транспорт робочих машин і механізмів, які замінили ручну працю людей, парових двигунів, створення самостійної машинобудівної галузі.

Протекціонізм – це економічна політика держави, спрямована на захист національної промисловості й сільського виробника від іноземної конкуренції шляхом установа високі заборонного мита на іноземні товари.

Ранній інституціоналізм – це течія, заснована Т. Вебленом, який започаткував соціально-біопсихологічний напрям інституціоналізму. Його послідовники Дж. Коммонс – засновник соціально-правового напрямку, У. Мітчелл – засновник емпірично-статистичного напрямку. Т. Веблен вважав основою економічного розвитку психологію і біологію, Дж. Коммонс – психологію і право, У. Мітчелл – родину, трудові колективи, профспілки і державу.

Рефінансування – це погашення старої державної заборгованості випуском нових позик, здебільшого у вигляді короткотермінових зобов'язань, або заміни довготерміновими цінними паперами.

Реформація – це суспільно-політичний та ідеологічний рух у більшості країн Західної і Центральної Європи в XVI ст., спрямований проти католицької церкви. Її наслідником стало виникнення протестантизму.

Сеньйор – це великий землевласник, феодал у середньовічній Європі, який мав усю повноту влади на території, що йому належала; вищий феодал щодо нижчого – васала.

Сервітут – це обмеження право користування чужою власністю.

Сучасний інституціоналізм – це течія економічної думки, що зосереджується на таких головних факторах економічного життя, як конкуренція і монополія, науково-технічний прогрес і державне регулювання. Найбільш відомі теорії – економічного розвитку й ефективної конкуренції (Й. Шумпетер), монополістичної конкуренції (Е. Чемберлін), олігополії (Дж. Б. Кларк), недосконалої конкуренції (Дж. Робінсон), трансформації капіталізму (А. Берлі, Г. Мінз, С. Чейз), індустріального і постіндустріального суспільства (Р. Арон, Д. Белл, Р. Тиболд, А. Тофлер), стадій економічного розвитку (У. Ростоу), врівноважуючої сили (Дж. К. Гелбрейт), конвергенції двох систем (П. Сорокін, Я. Тінберген).

Товарне господарство – це форма ведення господарства, за якої продукти виготовляються не для власного споживання, а для обміну шляхом купівлі-продажу.

Феод – це спадкове земельне володіння, а іноді посада або прибутки в країнах Західної Європи періоду Середньовіччя.

Фізіократія – це одна з перших наукових економічних шкіл класичної політекономії. Сформувалася у Франції в другій половині XVIII ст. як реакція на політику меркантилізму. Основоположник – Ф. Кене. На противагу меркантилістам фізіократи джерело багатства (вартості) бачили не в обміні товарів, а в їх виробництві, хоча й обмежували останнє тільки сферою сільського господарства, а всі інші його сфери проголошували непродуктивними. Вони визначили поняття чистого продукту (цілком ототожнювали його з рентою), економічного кругообігу і відтворення, капіталу (витрати виробництва), ціни.

Фритредерство – це економічна політика промислової буржуазії, яка полягала у вимозі свободи торгівлі та невтручанні держави у підприємницьку діяльність.

Фрайбурзька школа – це школа німецького неолібералізму, склалася наприкінці 30-х років XX ст. Засновник – В. Ойкен. У рамках цієї школи формувалися певні концепції, зокрема соціального ринково-

го господарства. Термін "соціальне ринкове господарство" вперше вжив А. Мюллер-Армак.

Чиказька школа – це школа неокласичного напрямку, яка розвивала концепцію сучасного монетаризму. Її прибічники надають вирішальне значення грошовим факторам у формуванні господарської кон'юнктури і заперечують необхідність активного втручання держави в процеси відтворення. Виникла в 50 – 60-х роках ХХ ст., основоположник і лідер – М. Фрідмен.

Шведська (Стокгольмська) школа – це самобутня течія економічної думки 30-х років ХХ ст. Вивчала проблеми антикризового регулювання, економічного зростання й економічної рівноваги. Теоретичною основою школи стали погляди шведських представників математичної школи Г. Касселя і К. Вікселя. Учені школи розробили макроекономічний метод дослідження, обґрунтували принцип акумулятивного розвитку, відповідно до якого економічна рівновага багато в чому зумовлюється обсягом банківського кредиту. Теорія очікувань досліджує перспективи економічного зростання і ризику. Сучасні концепції нових представників школи інтегрують її ідеї з ідеями кейнсіанства і неокласичної теорії щодо регулювання ринкової економіки.

Ярмарок – це регулярний торг широкого значення. Базар, періодично організовуваний у традиційно визначеному місці; сезонний розпродаж товару одного чи кількох видів.

4. Рекомендована література

4.1. Основна

1. Агапова И. И. История экономических учений : учеб. пособ. / И. И. Агапова. – Москва : Экономист, 2007. – 285 с.

2. Архієреєв І. І. Історія економічних вчень : навч. посіб. / І. І. Архієреєв, В. М. Двірських, Н. В. Шibaєва. – Харків : НТУ "ХПІ", 2004. – 216 с.

3. Бартенев С. А. Экономические теории и школы (история и современность) : курс лекций / С. А. Бартенев. – Москва : БЕК, 1996. – 352 с.

4. Богиня Д. П. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. / Д. П. Богиня, Н. М. Краус, О. В. Манжура. – Хмельницький : ХНУ, 2010. – 428 с.

5. Гончарук Г. Д. Історія України з найдавніших часів до початку ХХ ст. : навч. посіб. / Г. Д. Гончарук. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 528 с.
6. Грігорян Г. М. Історія економічних вчень : конспект лекцій / Г. М. Грігорян, М. А. Сіроштан, Л. О. Українська. – Харків : Вид. ХДЕУ, 2003. – 252 с.
7. Економічна історія : навч. посіб. / Т. В. Ус, Т. Є. Калашник, І. Ф. Лісна та ін. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2012. – 244 с.
8. История экономики и экономической мысли : учеб. пособ. / под ред. В. М. Филатова. – Харьков : Изд. "ИНЖЕК", 2011. – 305 с.
9. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. / Г. М. Грігорян, О. О. Губарєв, Т. Є. Калашник та ін. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2010. – 314 с.
10. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. / О. Ю. Амосов, В. В. Калюжний, В. Л. Міненко та ін. – Харків : Магістр, 2009. – 408 с.
11. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. / С. В. Степаненко, С. Н. Антонюк, В. М. Фещенко та ін. – Київ : КНЕУ, 2010. – 743 с.
12. Історія економіки та економічної думки: ХХ – початок ХХІ ст. : навч. посіб. / В. В. Козюк, Л. А. Родіонова, Т. І. Вергелес та ін. – Київ : Знання, 2011. – 582 с.
13. Історія економіки та економічної думки: від ранніх цивілізацій до початку ХХ ст. : навч. посіб. / В. В. Козюк, Л. А. Родіонова, В. В. Кириленко та ін. – Київ : Знання, 2011. – 566 с.
14. Історія економічних вчень (Сучасна економічна думка) : навч. посіб. / С. В. Мочерний, М. В. Довбенко, В. М. Тимочко та ін. – Львів: Новий Світ-2000, 2005. – 480 с.
15. Історія економічних вчень : навч. посіб. / В. В. Кириленко, О. М. Стрішенець, М. М. Фаріон та ін. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – 525 с.
16. Ковальчук В. М. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. / В. М. Ковальчук, М. В. Лазарович, М. І. Сарай. – Київ : Знання, 2008. – 647 с.
17. Козлова А. І. Економічна історія : навч. посіб. / А. І. Козлова. – Київ : Персонал, 2009. – 342 с.
18. Кузьменко Ю. В. Словник-довідник історико-економічних термінів / Ю. В. Кузьменко, О. М. Федорчук. – Київ : Айлант, 2008. – 83 с.

19. Лазарович М. В. Економічна історія : навч. посіб. / М. В. Лазарович. – Київ : Знання, 2008. – 431 с.
20. Леоненко, П. М. Історія економічних учень : підручник / П. М. Леоненко, П. І. Юхименко. – Київ : Знання, 2008. – 639 с.
21. Литвин В.М. Економічна історія України : історико-економічні дослідження : в 2 томах / В. М. Литвин. – Київ : Ніка-Центр, 2011. Том 1. – 695 с. Том 2. – 607 с.
22. Лощина Л. В. Історія економіки та економічної думки : курс лекцій / Л. В. Лощина, В. Г. Подлесна, І. В. Ткаченко. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. – 207 с.
23. Овечкіна О. А. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. / О. А. Овечкіна, І. М. Бугайова, К. В. Іванова. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2009. – 344 с.
24. Проскурин П. В. История экономики и экономических учений. Экономическая история индустриальной цивилизации : учеб. пособ. / П. В. Проскурин. – Киев : Интерпресс ЛТД, 2008. – 437 с.
25. Юхименко П. І. Економічна історія : підручник / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. – Київ : Знання-Прес, 2008. – 567 с.
26. Юхименко П. І. Історія економіки та економічної думки : підручник / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. – Київ : Знання, 2011. – 646 с.

4.2. Додаткова

27. Авдющенко А. Єдина Європа : перспективи розвитку : монографія / А. Авдющенко, А. Бардась. – Дніпропетровськ : НГУ, 2010. – 253 с.
28. Беренда С. В. Еволюція економічної інтеграції в країнах Європи : монографія / С. В. Беренда. – Харків : ХНУ ім. В. Каразіна, 2010. – 167 с.
29. Бойко А. Р. Історія України : навч. посіб. / А. Р. Бойко. – Київ : АкадемВидав, 2010. – 687 с.
30. Воробйова Л. Ю. Формування наукових шкіл. Українська школа фізичної економії / Л. Ю. Воробйова // Економіка України. – 2008. – № 4. – С. 66–67.
31. Гарарук Л. В. Біржова торгівля України в період нової економічної політики (1921 – 1929 рр.) : монографія / Л. В. Гарарук, Г. Г. Коцур. – Чернівці : Книги-XXI, 2007. – 198 с.
32. Геец В. М. Проблемность структурных трансформаций экономики стран с развивающимися рынками / В. М. Геец // Економіка та прогнозування. – 2009. – № 1. – С. 54–69.

33. Годзина Г. С. Экономическая история : учебник / Г. С. Годзина, Г. П. Воцанова. – Москва : ИНФРА-М, 2007. – 254 с.
34. Горкіна Л. П. ХХ століття в історії української економічної думки: коротка ретроспектива : монографія / Л. П. Горкіна, М. Г. Чумаченко, О. О. Шубін. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2011. – 141 с.
35. Дерев'янкін Т. І. Відродження і спроби перебудови радянської економіки у післявоєнний період (1946 – 1991 рр.) / Т. І. Дерев'янкін // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 7. – С. 3–14.
36. Дерев'янкін Т. І. Післяжовтневі експерименти над вітчизняним ринковим господарством (1918 – 1928 рр.) / Т. І. Дерев'янкін // Економіка України. – 2008. – № 12. – С. 64–80.
37. Дерев'янкін Т. І. Деформации отечественного рыночного хозяйства в период войн и революций (1914 – 1921 гг.) / Т. И. Дерев'янкін // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 6. – С. 34–50.
38. Єфименко Г. Р. Взаємовідносини Кремля та Радянської України: економічний аспект / Г. Р. Єфименко. – Київ : Інститут історії, 2008. – 230 с.
39. Задоя А. А. Взаимодействие рыночных и нерыночных аспектов в экономических реформах конца 1940-х – середины 1960-х гг. / А. А. Задоя, С. В. Кузьминов // Академічний огляд. Економіка та підприємництво. – 2010. – № 1. – С. 5–10.
40. Злупко С. М. Економічна історія України / С. М. Злупко. – Київ : Знання, 2006. – 367 с.
41. Історія економічних учень : підручник : у 2 частинах / за ред. В. Д. Базилевича. – Київ : Знання, 2006. – Ч. 1. – 582 с.
42. Клинова-Дацюк Г. М. Україна та інтеграційні процеси в сучасній Європі : навч. посіб. / Г. М. Клинова-Дацюк. – Рівне : НУВГ, 2012. – 189 с.
43. Ключин П. Р. Творческая мысль Ф. Кэнэ в 1736 – 1756 годах в связи с метафизикой "очевидности" и политико-экономической традицией / П. Р. Ключин // Вопросы экономики. – 2008. – № 12. – с. 84–98.
44. Ковальчук В. Меркантилісти, або перші паростки економічної науки // В. Ковальчук // Вісник ТНЕУ. Економічні науки. – 2011. – № 1. – с. 61–63.
45. Колесніченко І. М. Сучасні економічні теорії : конспект лекцій / І. М. Колесніченко. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2010. – 163 с.
46. Комар Н. Ю. Напрямки надання міжнародної фінансової та технічної допомоги в рамках плану Маршалла / Н. Ю. Комар // Вісник ТНЕУ. Економічні науки. – 2012. – № 1. – С. 172–181.

47. Коммонс Дж. Правовые основы капитализма / Дж. Коммонс. – Москва : Высшая школа экономики РФ, 2011. – 414 с.
48. Коуз Р. Природа фирмы : истоки / Р. Коуз. – Москва : Дело, 2001. – 123 с.
49. Кривуц Ю. Н. Первые критики идеологии меркантилизма и пионеры доктрины свободной торговли в Англии / Ю. Н. Кривуц // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. – 2011. – Том XIV. – № 2. – С. 30–35.
50. Кучин С. П. Розвиток грошової системи в Україні (середина XIX – початок XX ст.): дослідження теорії і практики в науковій спадщині М. І. Тугана-Барановського / С. П. Кучин. – Харків : Курсор, 2007. – 162 с.
51. Лебедев Э. А. Конфуцианское учение, его место и роль в построении гармоничного общества / Э. А. Лебедев, А. М. Черных // Горизонты образования. – 2010. – № 1 (29). – С. 109–114.
52. Лортикян Э. Л. История экономики и экономической мысли Украины. Эволюция рыночной экономики / Э. Л. Лортикян. – Харьков : Консум, 2004. – 360 с.
53. Несененко П. Г. Економічна система А.-Ж. Тюрго як початок становлення наукового стану економічної думки / П. Г. Несененко, О. А. Артеменко // Економічна теорія. – 2010. – № 4. – С. 85–92.
54. Несторенко О. П. Карл Менгер : ученый-теоретик, наставник, фундатор австрийской традиции / О. П. Несторенко // Економічна теорія. – 2012. – № 2. – С. 72–84.
55. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – Москва : Начала, 1997. – 188 с.
56. Нуреев Р. М. Исторические судьбы учения Карла Маркса / Р. М. Нуреев // Вопросы экономики. – 2007. – № 9. – С. 87–103.
57. Олейник А. Н. Институциональная экономика : учеб. пособ. / А. Н. Олейник. – Москва : ИНФРА-М, 2002. – 416 с.
58. Певтиев В. И. Современный взгляд на политэкономия XIX века / В. И. Певтиев // Вестник Ивановского государственного университета. – 2008. – № 4. – с. 6–16.
59. Попов О. Є. Генезис та еволюція концепції прав власності в контексті розвитку сучасної інституціональної теорії / О. Є. Попов // БизнесИнформ. – 2013. – № 3. – с. 6–11.
60. Рабиа А. Абдуллах. Учение М. И. Туган-Барановского и его значение для преодоления мирового экономического кризиса в Украине / Рабиа А. Абдуллах // БизнесИнформ. – 2012. – № 2. – С. 29–31.

61. Ріппа М. Б. Еволюція пенсійного забезпечення Німеччини від Бісмарка до Рістера / М. Б. Ріппа, Т. В. Тучак // Фінанси, облік і аудит. – 2009. – № 14. – С. 161–171.
62. Розмаинский И. Ю. Методологические основы теории Кейнса и его "спор о методе" с Тинбергеном / И. Ю. Розмаинский // Вопросы экономики. – 2007. – № 4. – С. 25–36.
63. Рубан А. А. Украина. XX век : тексты лекций / А. А. Рубан, М. П. Савинская. – Гомель : УО "ГГУ им. Ф. Скорины", 2006. – 178 с.
64. Руденко Н. Г. Драматична і трагічна історія голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні : монографія / Н. Г. Руденко. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – 91 с.
65. Смолій В. А. Селянство в процесі розбудови Української держави в середині XVII ст. (1648 – 1657 рр.) / В. А. Смолій, В. С. Степанков // Історія українського селянства : Нариси в 2-х томах. – Київ : Наукова думка, 2006. – Том 1. – С. 73–132.
66. Сорос Дж. Епоха помилок: мир на порозі глобального кризиса / Дж. Сорос. – Москва : Альпина Бизнес Букс, 2008. – 202 с.
67. Толмачева Р. П. Экономическая история: генезис рыночной экономики : учебник / Р. П. Толмачева. – Москва : Дашков и Ко, 2009. – 604 с.
68. Ущаповський Ю. В. Ідеї інституціоналізму в економічній думці України XIX – початку XX ст. : монографія / Ю. В. Ущаповський. – Київ : КНЕУ, 2012. – 259 с.
69. Фещенко В. М. Монетаризм як теорія грошей та інструмент економічного регулювання / В. М. Фещенко // Фінансовий ринок України – 2009. – № 9. – С. 3–7.
70. Хайек Ф. Право, законодательство и свобода : современное понимание либеральных принципов справедливости и политики / Ф. Хайек. – Москва : ИРИСЭН, 2006. – 644 с.
71. Худокормов А. Г. Экономическая теория: новейшие течения Запада : учеб. пособ. / А. Г. Худокормов. – Москва : ИНФРА-М, 2009. – 416 с.
72. Черкашина Т. С. Досвід українських фермерських господарств середини XVII ст. як складова сучасної агропромислової політики / Т. С. Черкашина // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Образование и наука без границ" (Прага, 7 – 15 грудня 2011 року). – 2011. – Том 11. – Економічні науки. – Прага : Наука і студія. – С. 62–64.

73. Чухно А. А. Сучасні економічні теорії : підручник / А. А. Чухно, П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. – Київ : Знання, 2007. – 514 с.

74. Шаститко А. Е. Новая институциональная экономическая теория / А. Е. Шаститко. – Москва : ТЕИС, 2010. – 828 с.

75. Шафранська І. Б. Вплив соціалістичних ідей і марксистського вчення на розвиток економічної думки Західної України в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. / І. Б. Шафранська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 9. – С. 3–9.

76. Шевченко О. О. Історія економіки та економічної думки: сучасні економічні теорії : навч. посіб. / О. О. Шевченко. – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

77. Эрхард Л. Благосостояние для всех / Л. Эрхард. – Москва : Дело, 2001. – 352 с.

4.3. Інформаційні ресурси

78. Статистика України : науковий журнал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

79. Статистична звітність емітентів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.smida.gov.ua/db/emitent.

80. Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.

Зміст

Вступ.....	3
1. Тестові завдання для самостійної роботи.....	4
2. Завдання для самостійного опрацювання, підготовки до наукових дискусій та фіксованих виступів	24
3. Глосарій	51
4. Рекомендована література.....	59
4.1. Основна	59
4.2. Додаткова	61
4.3. Інформаційні ресурси.....	65

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**Завдання до самостійної роботи
з навчальної дисципліни
"ІСТОРІЯ ЕКОНОМІКИ
ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ"
для студентів напряму підготовки
6.030509 "Облік і аудит"
усіх форм навчання**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладач **Сапрун** Галина Григорівна

Відповідальний за видання *І. П. Отенко*

Редактор *В. О. Бутенко*

Коректор *О. В. Анацька*

План 2016 р. Поз. № 309 ЕВ. Обсяг 67 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

---

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*